

23372

23373

23374

1. Նախնիք Նաժար « թղթաշերտագիր »

2. Գրքա ճշիկ « Եւանգելիս »

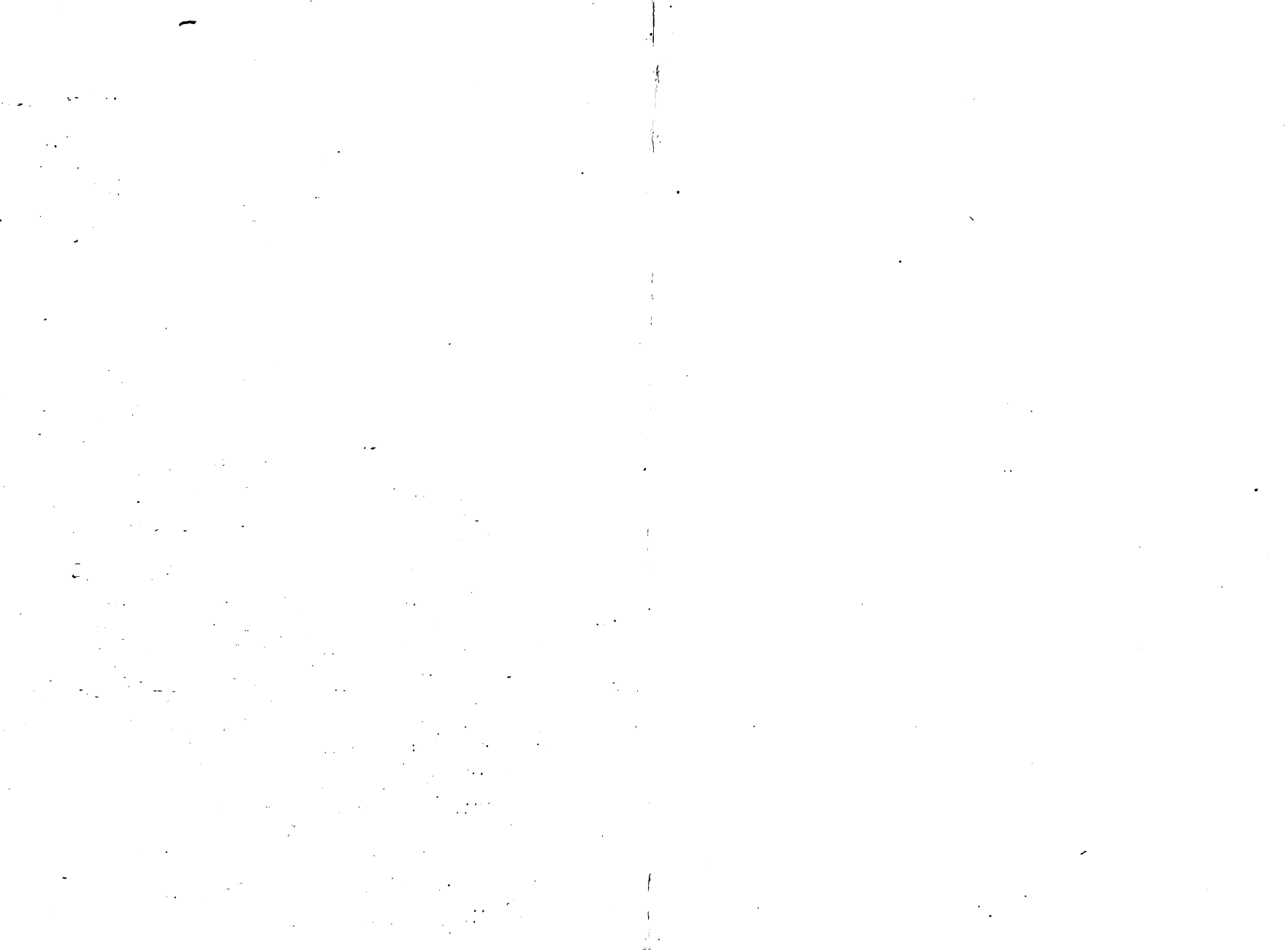
3. Դրա « Պատմիկ Բոկեւորդ »
ԿԻ

94.35

-97

891.99

Ա - 71

891.99

Ա - 71

ՄԱՆԻԷԼ ԱՌՄԱ

ԹՇՈՒԱՌ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱՂՏԱՏԼԵԱՆ

Սուրբան Համամ հասկէսի, քիւ 14

1896

ԱՅՍ ԵՐԿԸ ԿԸ ԶՕՆԵՄ

ՄԵԾԱՆՈՒՆ ԳՐԱԳԷՏԻՆ

ԼԵՒՈՆ ԻՑ. ՓԱՇԱԼԵԱՆԻ

ՄԵԾ · ՏԷՐ ,

Պատիւ միանգամայն ուրախու-
րիւն կը համարիմ ինձ ձօնել
այս երկը Ձեր մեծ Անձին եւ
Անուան :

Ընդունեցե՛ք յարգանքս

ՄԱՆԻԷԼ-ԱՌՄԱ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Այն բազմաթիւ «Վէպ» երբ՝ որոնք այսօր հրապարակին վրայ կը վխտան, գրեթէ անմեկն ալ քարգմանութիւններ են զանազան լեզուներէ: Թէեւ անոնք նոյն ազգութիւններու վերաբերող խոսք հանճարներու, մեծ վիպասաններու գրչաց արդիւնք են՝ սակայն ո՞ր աստիճան օգտակար կրնան ըլլալ մերիններուն. ի՞նչքան օգտակարութիւններ կրնանք փառել օտարներու բարբերէն, սովորութիւններէն քանի որ այսօր մեր ազգին ներքին կեանքին, բարբերուն եւ արարներուն տեղեակ չենք. պահա՞ն. — որովհետեւ քիչ մը շատ կը սիրենք օտարները, որովհետեւ մեր սիրելի մեծ գրիչները չարատրեցին մեզի ժողովրդական կեանքէ «Նորավէպ» եր (բացառութիւնները յարգելի են):

Չունեցանք դեռ բառին բուն նշանակութեամբ բանաստեղծներ, գրագէտներ՝ որոնց երգերը, վէպերը, պատմութիւնները, ողբերգութիւնները, ամեն արտադրութիւնները քափանցելին մեր ժողովրդեան ներքին կեանքին, անոր սկզբունքներուն, իր ամեն պարագաներով՝ այնպէս որ ներկայ սերունդը զանոնք կարդալով տեղեակ ըլլար իր ցեղային լաւ կամ յոռի բարբերուն եւ աւանդութեանց: Մեր բանաստեղծները կը սիրեն լոկ բանաստեղծութեան սոսկական անունը կրել, կը սիրեն կեանքը հեռուէն դիտել, — դահլիճի բանաստեղծ — չեն ուզեր իրենց բանաստեղծութեանց գործնականութիւն մը տալով

իրենց կեանքը կապել ժողովրդեան կեանքին հետ, եւ այսպէս ձաղկել անոր աւելորդապատշուփունք եւ արդի կեանքին մէջ ընկերական բարեշրջում մը յառաջ բերել: Բայց յուսալից ենք մեր սիրելի մեծ հանճարներէն:

Այս փոքրիկ «Նորապէ»ը, որ հրապարակ կ'ելնէ, ընթերցողներուն պիտի ներկայէ տեղական կեանքէն առնուած ընթանեկան տխուր պատմութիւն մը — մանրանկարն այն պատկերներուն՝ որոնք բազում կը մնան շատերուս անձանօր: Կը վերջացրենք յառաջաբանս կրկնելով — Նախ քան կեանքիդ գիտակ, յետոյ ուրիշներուն:

Մ.

ԹՇՈՒԱՌ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

Գ Լ Ո Ւ Ք Ա.

Մովեղերքին վրայ կառուցուած սիրուն քաղաքի մը ամենէն լայն եւ օդասուն փողոցին մէջ՝ համեստ կենցաղով մը կ'ապրէր Յովհաննէս իր ընտանիքով: Իր տունը թէեւ նոր չէր, սակայն առաւօտեան հրավառ հորիզոնին կուրծքէն դուրս նետուող արեգակին առաջին ցուրբերը անոր վրայ իյնալով՝ կը լուսաւորէին այդ անշուք տան ներքին մասերը, եւ կենդանութիւն կը սփռէին աւելորդ նսեմ մթնոլորտին մէջ: Այդ տունին փողոցին մէջ կար քաղաքին էն զով ջուրը, ամեն առաւօտ եւ իրիկուն երկսեռ մեծ բազմութիւններ՝ հիացուցիչ արդուզարդերու փողփողմանը մէջ, կը ճեմէին եւ ամբողջ ցերեկը մինաւորիկ մնացող այդ փողոցը կ'ողողէին մարդկային երկսեռ հոսանքով մը: Յորեկուսն լռութիւնը այժմ մեծաշփոթ ժխորի մը փոխուած է. ասդին երկսեռ խումբ մ'է որ սիրաբանելով վեր, վար կը ճեմէ առանց ուշադրութիւն տալու իր քովի ժխորին, անցողաբանին կամ տարբեր տարազներու եւ արդուզարդերու խառնուածքներուն՝ որոնք աչքին հաճոյական ներդաշնակութիւն մը կուտան. անդին մի քանի ապուշ

երիտասարդներու բարձրաձայն ֆա'ն, ֆահն է՝ որ կը լսուի, եւ որոնք կարծես այս տեսակ գուարձութեանց մասնաւոր համեմունքն են. կարճ խօսքով Եւրոպական պոռլիամենտներուն մանրանկարն էր այս փողոցը. Ահաւասիկ այսպիսի գուարթ միջավայրի մը մէջ ապրելով Յովհաննէսին զաւակը կը մեծնար ու կը բազմանար. Այս ատեն 3-4 տարեկան էր, իր քիչ մը խոշոր գլխուն մէջ կարծես թէ ապագային համար թաղուած ճիւղ գանձեր կային, իր սիրուն այտերը վարդերէն աւելի կարմիր էին. աւուաները մարդարտի հատիկներու պէս կեռասի գոյն շրթունքներուն տակ պահուած՝ երբ նա ժպտէր, այդ ագամանդներու գողտրիկ շարքը աչքի զարնող առաջին բանը կ'ըլլար. իր աչքերը չազանակագոյն էին՝ որուն մէջ նայողն առաջին անգամ սա գաղափարն կը կազմէր թէ այդ զոյգ մը գոհարներն լրջութեան անհուն ծով մ'էին, թէ այդ վառվռուն աչքերը իրեն համար խիստ հեռակայ ապագայ մը տեսնելու զօրութիւնը ունէին, իսկ իր պաղպաղիւն ձակատը ամենուն զարմացման, գուրգուրանքին եւ համբոյրներուն կը հանդիպէր. — մանկիկ հրեշտակ մ'էր Կարապետ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Բ.

Պ. Յովհաննէս բարի եւ համեստ մարդ մ'էր, գեղեցիկ նկարագրով օժտուած՝ որովհետեւ երկրագործ էր՝ ամեն առաւօտ կանուխ կ'եղնէր, մինչ իր սիրուն ձագուկները դեռ երազանքներու անուշ հմայքին մէջ կ'օրօրուէին, եւ ուրախութեամբ զաչտը կ'երթար, հոն մինչեւ իրիկուն տաժանելի կերպով կ'զբաղէր, կը տգնէր, կը հալէր ու կը մաշէր, իր ձակամներուն վրայէն քրտինքները հեղեղներու պէս կը թափէին, այս ամենը միայն ընտանեաց եւ զաւակներուն սիրուն համար եւ երբ երեկոյին կը վերադառնար տուն՝ մինչ բաւական հեռի էր, իր չորս մանկիկները հայրիկ պոռալով կ'ողջունէին զինք, այն ժամանակ Յովհաննէս իր բոլոր յոգնութիւնները, խոնջանքները կը մոռնար եւ երբ տուն գալով կը նստէր բազմոցին վրայ Կարապետ անմիջապէս կը նետուէր անոր պարանոցը՝ Մարիամ՝ կռնակը, իսկ փոքրիկ երկուորեակները, — Յակոբ եւ Յարութիւն — քալելու եւ խօսելու անկարող՝ իրենց ուրախութիւնը կը յայտնէին անխօսուկ աղաւիններու մրմունջին պէս. անոյշ նայուածքներ, եւ մանկական անվերջ, տարտամ ժպտանք արձակելով, ճիշտ այս ժամանակ ա'լ սփոփած էր հայրը, իր բոլոր յոգնութիւնները անցած էին, այդ մանկիկներուն առթած սիրուն եւ ուրախութեանց հանդէպ ընտանեկան ամեն թշուառութիւններ եւ նեղութիւններ տեղի կուտային:

Տիկին Յովհաննէս միջանասակ կին մ'էր, մարմնացումն այն բոլոր առաքինութեանց՝ որոնք կին մը բառին բուն նշանակութեամբ կնոջական տիպարին կը հասցնեն, մարմնացումն էր այն բոլոր յատկութեանց՝ որոնք անհրաժեշտ են ամուսնութիւնը նուիրագործելու, ամուսնական յարկը բարգաւաճելու, այո՛, կին մ'էր, որ ամեն ժամանակ եւ ամեն պարագայի մէջ բաժնեկից կ'ըլլար իր ամուսինին աշխատութեանց, խոնջանքներուն, ուրախութեանց, ամեն բաներու, եւ այդ պատճառով էր որ իրենց տանը մէջ միշտ խաղաղութիւն, միշտ գոհունակութիւն, միշտ սէր, միշտ ուրախութիւն եւ միշտ ժպիտ կը բուրէր:

Գ Լ Ո Ւ Ն Գ.

Դեկտեմբերի մառախլապատ առաւօտ մ'էր, ցուրտ քամի մը սառնաշունչ կը սուրար ամեն կողմ, եւ կը լիզէր ամեն զէմք, քաղաքը խոր լռութեան մը մէջ թաղուած էր, եւ այս լռութիւնը միայն կը վրդովուէր արշալոյսը աւետոյ քաղաղներու խօսական եւ տարտամ պոռչտութիւններէն. մինչդեռ քաղաքին զրեթէ ամբողջ բնակիչները արշալոյսի անուշ երազներու մէջ թաղուած էին, յանկարծ մօտակայ եկեղեցիին զանգակին քաղցր եւ հանդարտ ղողանջիւնը սկսաւ լսուիլ որ մերթ քամին առջիւն ինկած

կ'երթար հեռո՛ւն, եւ զրեթէ անխելի կը դառնար, եւ մերթ ալ խիստ մօտ կուգար եւ Պ. Յովհաննէսի տունը կը լեցնէր իր խօսական ձայներով: Պ. Յովհաննէս անմիջապէս ելաւ, հագուեցաւ եւ դաշտը երթալէն առաջ եկեղեցի գնաց՝ ուր լուսարարը դեռ մոմերը վառելու գործը ի գլուխ կը հանէր, մինչդեռ միւս կողմանէ Սարկաւազ Հայրը իր քաղցր ձայնով «Հայր մեր՝ որ յերկինս ես սուրբ եղիցի անուն քո» աղօթել կ'սկսէր: Պ. Յովհաննէս ջերմեռանդութեամբ սկսաւ աղօթել՝ ծնրագրելով եկեղեցւոյ գաւիթին մէջ, յետոյ աւելի յառաջ երթալով մի քանի անգամ խաչակնքեց երեսը եւ տանոց մօմ մ'ալ Սուրբ Աստուածամօր պատկերին առջեւ վառեց. մեկնելու ատեն նայուածք մը ձգեց տաճարին չորս կողմը եւ միայն քանի մը տոկուն պառաւունք տեսաւ՝ որոնք անկիւնները կեցած էին եւ իրենց պառաւական անվերջ խնդրուածքները—Սուրբ Աստուածամօր էրկնից արքավութեան արժանացուր մեզ — թող տուած: Յետոյ տուն եկաւ, առաւ իր երկրագործական գործիքները եւ դաշտ գնաց, այն ժամանակ դեռ ցուրտ քամին վերջացած չէր, իսկ եղեամբ ձիւնի պէս ձերմկցուցած էր դաշտերը. Պ. Յովհաննէս ցուրտէն կարկամած ձեռքերը տաքցնելու համար աստ, անդ գնաց եւ քանի մը թրջած փայտեր ու խոտեր գտնելով փոքրիկ փոսի մը մէջ զետեղեց զգուշութեամբ եւ մի քանի սիկարի թուղթեր վառելով յաջողեցաւ կրակը վառել եւ իր սառած ձեռքերը տաքցնել, արդէն արեգակը հեռակայ բարձր տեսարանները անսովոր ջերմութեամբ եւ պայծառութեամբ ողողած էր. քիչ վերջ Պ. Յովհան-

նէսին վրայ ալ ծագեց եւ ամբողջովին տաքցուց զայն՝ որ անմիջապէս ելաւ եւ իր հողազործական գործինները առնելով սկսաւ փորել քրտնաթոր , մէկ ժամ , երկու ժամ , երեք ժամ փորեց . արեգակը իր զենիթը հասած էր եւ նամանը չտեսնուած տաքով կ'այրէր , կը մրկէր ամէն բան . ոչ մէկ թռչուն կը թռչտէր , ամէնքն ալ շուք տեղերը , ծառերուն տակ , աղբիւրներուն քով ապաստաններ էին զովանալու համար . չորքոտանիները իրենց լեզուները երկերկբա կանգուն դուրս ձգած կը հեռաւ մին շնչասպառ , ծառերն եւս այս ազդեցութեան տակ իրենց կատարները ծռած էին . կէս օր էր , սակայն կէս գիշերուան մը սխրալի լռութիւն կը տիրէր այն ընդարձակ դաշտերուն վրայ . ոչ մէկ թռչուն կը ճռուողէ , ոչ մէկ մարդ կամ կին կ'երգէ՝ ոչ մէկ տերեւ կ'երերայ , հետեւաբար սոսափիւն ալ չկայ , խորհրդաւոր լռութիւն մը՝ որ միայն կը վերդովուի հեռուն ծառի մը տակ նստող մարդոց տաքէն մարելու աստիճանին հասած նսեմ ձայներով՝ որոնց մին կ'ըսէր թէ այսօր դժոխքին մէջ վարդապետ մը նետեր են , ուրիշ մը՝ փաստաբան մը նետեր են , երրորդ մը՝ բժիշկ մը նետեր են , իսկ չորրորդ մը , որուն ըսածը աւելի չիտակ կը թուէր , կ'ըսէր այսօր երեքը մէկանց դժոխք նետեր են . Պ. Յովհաննէս որ նոյնպէս պառկած էր , իւրովի կ'ըսէր . այսչափ տաք , անպատճառ օդը պիտի աւրուի . եւ իրօք ալ կէս ժամ չանցած հով մ'էր փրթեցաւ՝ այնքան սոսկալի եւ սաստիկ որ բոլոր արտերուն հողերը երկինք կ'ելնէին , կարծես թէ հողերէ հսկայ սիւնակներ կ'երթեւեկէին օդին մէջ , ծառերը իրենց

կատարները մերթ երկինք կը բարձրացնէին , մերթ երկիր կը խոնարհէին . հազիւ աչքերդ կը բանաս եւ ահա կը տեսնես փտտած հսկայ իրաններ ունեցող ծառերուն տապալելը , երկինք սկսաւ ամպոտել , սեփ սեւ ամպեր վայրկենի մէջ ծածկեցին կապոյտ գմբեթը , ամպեր թաւալզլոր իրարու կը ճակատէին ուրտընդոտ պայթումներ հանելով , ամբողջ եւ շանթք կը ճայթէին բարձրէն , խեղճ կիներն կայծակներէն ապահով լինելու համար ծառերու տակ ապաստանելով իրենց հաց կտրելու զմեկներն ու դանակներն անոնց իրաններուն կը խոթէին , չէին գիտեր թէ այսպէս ընելով աւելի կը զիւրաջնէին վտանգը . մանկամարդ կիները անդադար կը խաչակնքէին , իսկ պառաւները աղօթքի ձայներով Յիսուսի կ'աղաչէին — Յիսուս Քրիստոս աս պելան ասնի , մէյ մըն ալ չիգայ — , երկնքին այս բարկութիւնը տաքէն աւելի արհաւիրք ազդած էր , եւ սակայն շուտով իր յագուրդը գտաւ՝ երբ երկնքէն հեղեղներու պէս հոսանքներ սկսան թափիլ , ինչպէս ջրվէժներէն ջուրերու ահագին հոսանքներ կը թափին ի ծով . Պառաները ահաբեկած կը պոռային , իսկ մարդիկ եւ կանայք իրար փաթտուած եւ զարհուրած՝ գրեթէ զիտակցութիւններն իսկ կորսնցուցած էին , արտերուն ամեն կողմերէն հոսանքներ կը վազէին իրենց հետ տանելով ամեն բան . եւ ահա ամեն ինչ իր յագուրդը գտաւ , արեգակը , անձրեւը , ամպը , հովը , կարծես թէ ասոնց ամենքն ալ իրենց ժայթքումը այդ օրուան ձգեր էին . Այժմ կը տեսնուին մարդիկ եւ կիներ թրջուած տուն կուգան . Պ. Յովհաննէս եւս լաւ մը թրջուած տուն հասաւ ,

լաթերը փոխեց եւ անմիջապէս անկողին մտաւ : Ամեն տեղ—տունները , շուկաները , սրճարանները , սպորտները , եւ մանրանկար պուլվարները գրաւուած էին հետաքրքիրներու հոծ բազմութեամբ , որոնց հասարակ խօսակցութեանց նիւթն էր օրուան պատահարը , մէկը կ'ըսէ այսինչին տունը փլաւ , միւսը՝ այսինչ տեղը կայծակ իջաւ , ասդին մէկ քանիներ մի քանի անատուններու խղզուելը կը ծանուցանեն՝ անդին ուրիշներ՝ որ մէկ քանի անձերու կայծակէն վախնալով յանկարծամահ լինելն կը հռչակեն :

Խեղճ Պ. Յովհաննէս , վերջին անկողին մըտնելն էր , ալ դուրս չելաւ , որովհետեւ ինք արդէն նիհար ըլլալով շուտով անբուժելի հիւանդութեան մը տեղի տուաւ , շատ աշխատութիւններ անվհատ յառաջ տարուեցան , ամեն ջանք եւ ճիգ ի գործ դրին՝ որպէս զի կասեցնէին այն հիւանդութիւնը՝ որ անգթաբար կը կրծէր եւ կը հալեցնէր :

Պ. Յովհաննէսի սիրտը . մինչեւ որ զայն կատարեալ կմախք մը դարձուց : Բոլոր ջանքերը չպսակուելէ եւ ամեն յոյսեր ցնդելէ վերջ՝ միայն ընելու մէկ բան մը կը մնար—հիւանդանոց զրկել , այն ալ ըրին , մայրաքաղաքին ամենէն երեւելի հիւանդանոցին յանձնեցին , մէկ երկու ամիսներ հոն մնաց եւ վերջապէս մեծ բժիշկները իրենց վերջին տեղեկագիրները տալով յայտնեցին տխուր իրականութիւնը :

Պ. Յովհաննէս ծննդավայրը վերադարձաւ եւ վերջապէս տանը մէջ ութը ամիսներ եւս հիւծելով գիշեր մը միտաւ խաղաղ եւ անդորր՝ տունը իր առաքինի տիկնոջ , եւ զաւակներուն Մարիամի , Կարապետի , Յակոբի եւ Յարութիւնի թողլով :

Պ. Յովհաննէսի զուարթ տունը բոլորովին փոխուեցաւ , ամբողջ սենեակներուն արդուզարդերը եւ պատուհաններուն վարագոյրները սեւերու փոխուեցան , Տիկին Յովհաննէսի սիրտը այնքան վիրաւորուած էր Աստուածային այս հարուածէն որ՝ ոչ միայն ինք սուգի լաթեր հագաւ՝ այլ իր չորս զաւակներուն ալ սեւեր հագցուց՝ սակայն սեւերը մասնաւոր հրապոյր մը տուած էին անոնց . անոնց փափուկ մսերը , վարդագոյն այտերը , շագանակագոյն աչքերը եւ ոսկեգոյն մազերը ա՛լ աւելի գեղեցկութիւն մը եւ վեհութիւն մը առած էին : Այս ժամանակ Մարիամ հօթը տարեկան էր , Կարապետ չորս , իսկ Յարութիւն եւ Յակոբ—երկուորեակներ—երկերկու տարեկան : Երկու խօսք երկուորեակներուն նկատմամբ : Ասոնք շատ առողջ ծնած էին : Շատ անգամ կը լսենք եւ կը կարգանք թէ երբ աղջիկները կ'սկսին բանալ իրենց երեւակայութեան ոսկեղէն դռները՝ կը վերալանան յաւերժահարսերու անձանօթ պալատները . իտէական հարս մը կ'ըլլան , կ'առնեն նաեւ իտէական , սիրուն , պաշտելի երիտասարդ մը՝ կամար յօնքերով՝ սեփսեփ պիւխերով՝ վարդագոյն այտերով—առնական գեղեցկութեան տիպար մը—յղի կ'ըլլան , երկուորեակներ կը ծնանին , մէկը մանչ , մէկալը աղջիկ , երկուքն ալ անա՛նկ գեղեցիկ , անա՛նկ որ : Դժբաղդաբար այսպիսի մեղրի պէս անուշ քունի մէջ

օրօրունով մեր նազելի օրիորդները—որոնք աւելի բանդագուշանքներով կ'ապրին քան թէ իրականութեամբ—երբ հարս կ'ելնեն, ոչ միայն երկուորեակներ չեն ծնանիր, այլ մէկ հատ ծնածնին ալ երեւակայուած գեղեցկութիւնը չունի. պատճառը. յայտնի է, թէ օրիորդը — տիկինը — եւ թէ երիտասարդը — այրը — յանցաւոր են: Սակայն Յարութիւնի եւ Յակոբի մայրը իր աղջիկ եղած ժամանակ երբեք այսպիսի բան մը խորհած չէր եւ բարեբաղդաբար ինք ծնաւ այդ սիրուն երկուորեակները վիպական եւ մոգիչ գեղեցկութեամբ:

Յակոբ քիշիմի պէս ճեփ ճերմակ տղեկ մ'էր՝ ոսկի մազերով՝ աչքերը երկնքին կապոյտին պէս՝ դէմքը շուշանի մը անբծութիւնը կը կրէր. հանդարտ՝ բնաւ լալ չէր գիտեր, միշտ կը ժպտէր, ինքնիրեն կը խաղար ու կը զուարճանար: Յարութիւն քիչ մը նիհար էր՝ կամար յօնքերով, գրեթէ հօրը կը նմանէր, քիչ մը անհանգարտ էր եւ շատ լացող: Շատ հազուադիւտ բան մ'է տեսնել երկուորեակի մը մինչեւ վերջը ապրելը, անոնցմէ մին գէթ կը մեռնէր եւ եթէ պատահէր որ այնինչին երկուորեակ զաւակները մեծնալով երիտասարդներ ըլլային՝ ատոնք մատով ցոյց կը տրուէին:

Յարութիւնի եւ Յակոբի մայրը երկուորեակները մեծցնելու բնաւ յոյս չունէր՝ զի կ'ըսէր իւրովի— «Եթէ բաղդ ունենայի ամուսինս չէր մեռնէր»: Եւ իրօք Տիկին Յովհաննէսի խորհածը կատարուեցաւ. օր մը մինչդեռ երկուորեակները քով քովի նստած կը խաղային՝ Յակոբը որ բնաւ լալ չէր գիտեր, յանկարծ ճիչ մ'արձակեց՝ որ աղայոց սովորական

ճիչերուն բնաւ չէր նմաներ. մայրը անմիջապէս քովը վազեց դայն գիւղը առաւ, համբուրեց անոր կապոյտ աչքերը. սակայն խեղճ մայրը տեսաւ որ ան շուշանի պէս ճերմակ տղան դեղնած էր ջերմէն, դեղնութիւն մը որ մահու դալուկին կը նմանէր. փոքրիկ զաւակը տաքութեան մէջ էր, իսկ մօրը աչքերէն արտասուքներու հեղեղներ կը յորդէին՝ որոնք երեսները այրելով տաճ տաք կ'իյնային հէգ տղուն տնդոտ երեսներուն վրայ: Սրցունք չէր այն, այլ սրտէն ժայթքած արիւնն՝ որ կ'այրէր, կը հրդեհէր անոր սիրտն ու հոգին, երակները կը ցամքեցնէր. ցուրտ սարսուռ մը իր բովանդակ էութիւնը կը ցնցէր ելեքտրական հոսանքի մը նման, մինչդեռ կ'աղաղակէր — «Ա՛խ, Աստուած, այս զաւա՞կս ալ պիտի աւնեւ»։ Նախախնամութեան անդառնալի որոշումն էր:

Գ Լ Ո Ւ Մ Ե.

Յուլիսի տխուր առաւօտ մ'էր, երկինքը տոգունած եւ մթին, արեգակը երբեմն կարմիր գոյնով մը երեւան կուգար եւ սակայն շուտով կը ծածկուէր ամպերուն տակ, շառագունեալ, սեւ, եւ նսեմ ամպերը իրենց թեւերուն վրայ տխուր իրականութեան մը գուժկանը բարձած կը բերէին: Յակոբ հոգեւորք էր: Այդ օրը ամպամած, լուռ եւ անշուկ անցաւ, ժամը տասներկուքի ատեն արեգակն ան-

գամ մ'եւս երեւցաւ՝ բայց չուտով իր ցոլքերը ետ ժողովեց եւ այս ժամանակ Յակոբի կեանքին փառայեղ արեգակը իր վերջին ճառագայթները յետըս կոչեց՝ ալ չծագեցնելու պայմանով։ Յակոբ մեռաւ։ Մութը կոխած էր, երկինք սկսաւ բարակ անձրեւ մը տեղացնել՝ կարծես թէ զղջաց այդ հարուածը տալուն եւ այժմ ինք եւս կը մասնակցի այդ սուգին։ Այլեւս Տիկին Յովհաննէսի տագնապը անհնարին էր, եւ սուգը անվերջանալի, «Ախ» ըսած ժամանակ ամբողջ ներկայ եղող անհատները կ'եղեքորականացնէր, յարտասուս կը փղձկեցնէր, ո՛րկէ կը բղխէին այդ անհատներում «ախ» երը, — ճիշտ սրտին վրայէն։

Այն գիշերը բոլոր ազգականները ու բարեկամները այդ տխուր տան մէջ ժողովեցան եւ սկսան լալ։ Կէս գիշեր էր եւ ոմանք սկսեւ էին թմրիլ՝ իսկ սգաւոր տիկինը մինչեւ լոյս չքնացաւ, եւ ո՛վ գիտէ դեռ քանի՛, քանի մոայլ գիշերներու խոր եւ անդորր լռութիւնը իր հեծկլտանքներովը պիտի վրդովէր։ Յաջորդօրէն հետզհետէ տունը լեցունեցաւ օրիորդներու, մանկամարդ տիկիներու եւ պառաւներու բազմութեամբ, ամենքն ալ միօրինակ սեւեր հագուած։ Օրիորդները ծաղկեպսակներ, տիկիները ծաղիկներ ու մոմեր, իսկ պառաւները խունկեր ու մոմեր բերեր էին զարդարելու համար վաղամեռիկ ողբացեալը։ Խեղճ Յակոբի անկենդան մարմնոյն՝ ճերմակ, գեղեցիկ հագուստ մը հագցուցեր էին որուն մէջ թաղուողն կարծես թէ մեռնող մը չէր՝ այլ հանդարտ եւ անդորր քնացող մը։ Ճեփ ճերմակ էր այժմ Յակոբ եւ մէկուն հա-

ւատալը չէր գար թէ ան մեռած էր, այնչափ լացերուն եւ պողտուքներուն մէջտեղ կարծես թէ Յակոբ պիտի արթնար, իր դէմքը սնարին վերեւ վառուող մոմերէն աւելի կը փայլէր, իսկ զանազան ծաղկեփունջերը իրենց տխրանոյշ գոյները կարծես թէ ննջեցեալին փոխանցեր էին։ Այս ժամանակ Տիկին Յովհաննէս խիստ սրտայոյզ եւ աղեկտուր տեսարան մը պարզեց. հառաչելով իր տանը փոքրիկ պարտէզը վազեց եւ նոր բացուած ցօղաթուրմ վարդ մը փրցնելով եկաւ ներս, զայն թրջեց իր արցունքներով եւ ըսաւ. — Զաւակս, Յակոբ, այս նոր բացուած վարդին նման էիր, բայց մեռար. — եւ անմիջապէս վարդը երկուքի բաժնելով զաւակին անկենդան դիակին վրայ դրաւ եւ ըսաւ. — Այս վարդին նման էիր, բայց խամբեցար, ինչպէս որ այս վարդը պիտի խամբի։ Այս տեսարանը այնքան սրտաշարժ եղաւ որ՝ բոլոր ներկայք սկսան լալ եւ պոռալ։ Ժամանակը բաւական ուշ էր՝ դուրսը պատրաստուած էր փոքրիկ սնուկըր նոճիներով զարդարուած՝ որոնց միօրինակ սեւ կանանչու թիւերը հետզհետէ կ'ընդհատուէր յուղարկաւորաց բերած գոյնզգոյն ծաղիկներով։ Քիչ վերջ հասան չորս քահանայներն եւ բազմաթիւ յուղարկաւորք, սենեակին մէջ մահաթոյր լռութիւն մը կ'իշխէր. քահանաները իրենց սեփ սեւ ժամազգեստները հաղած քաղցր ձայներով ննջեցեալին կարդը սկսան կատարել իսկ իրենց կախ եւ խոժոռ դէմքերը տեսարանը աւելի տխրալի կը կացուցանէին։ Եկեղեցիին զանգակը ընդհատ ընդհատ սկսաւ հնչել, յուղարկաւորք իրենց մահատեսիլ թափօրը կադմ-

ցին. Յակոբ անտուկին մէջ դրուեցաւ՝ խեղճ մայրը զգայազիրկ ինկաւ, սակայն զրացիք չուտով դեղերու միջոցաւ սթափեցուցին զայն: Տիրացուներուն մեղմ եւ տխրանոյշ մեղեդիով թափօրը ըսկաւ յառաջանալ մինչդեռ միւս կողմանէ զանգակին ընդհատ ընդհատ զօղանչիւնը խառնուելով մեղեդիին հետ, խիստ տխրանոյշ ողբերգութիւն մը կը յօրինուէր՝ որուն իւր յուզարկաւոր բաղմութիւնը յարտասուտ կը փղձկի: Տուներուն պատուհանները օրիորդներու եւ տիկիներու բաղմութեամբ լեցուած էին որոնք կէս մը դուրս կախուած՝ անդամ մ'եւս կ'ուզէին տեսնել Յակոբի հրեշտականման զէմքը՝ մինչդեռ միւս կողմանէ ալ անհամար ծաղիկներ եւ լավանդաներ կը թափէին անոր վրայ: Թափօրը եկեղեցի մտաւ՝ հոն եւս կարճ կարգ մը կատարուելէ վերջ հէ՛գ Յակոբը ուղղակի գերեզման, հաւասարութեան քաղաքը՝ յաւիտենականութեան դուռը տարին եւ յանձնեցին սեւ ու խոնաւ հողին:

Գ Լ ՈՒ Ն Գ.

Տիկին Յովհաննէս իր երեք զաւակներովը մնաց եւ այժմ մեռնողներուն սէրն ալ այս երեքին վրայ կեդրոնացնելով կը գուրգուրար, երբեք չէր ուզեր որ անոնցմէ մին լքուէր հեռանար, պահպանիչ հրեշտակի պէս իր թեւերը անոնց վրայ տարածած էր, այս երեքն էին իր բոլոր կեանքը, սէրը եւ ապագան:

ինք որ բնականէն զուարթ եւ քիչ մ'ալ չատախօս կին մ'էր՝ այսօր բոլորովին հակառակը կը գտնենք. ժպիտը ա՛լ չվերագառնալու պայմանաւ իր զէմքին վրայէն փախած է, երբեք չուզեր խօսիլ՝ այլ իրեն համար միայնութիւնը ընտրեց, փողոցին անցուղարձը, քաղաքին երեկոյեան ժխորը, արտասովոր ոգեւորութիւնը, տեսարաններուն գեղեցկութիւնը, երաժշտական գործիններուն հոգեւարարու մեղեդիները իրեն համար այլեւս երբեք կարեւորութիւն չունէին, այնուհետեւ միշտ ցաւերովը եւ հոգեբովը առանձնացաւ:

Սակայն մինչ տարիները կը սահէին, կ'անցնէին, Տիկին Յովհաննէս չուզեց որ իր զաւակները մեծնան կոշտ եւ անկիրթ, չուզեց որ անոնք տգէտ մնային եւ վերջն ալ իր յիշատակը անիծէին, չուզեց որ անոնց բովանդակ կեանքին խեղճութեանը պատճառը ըլլար, ուստի անոնց հիմնական դաստիարակութիւն մը տալու համար երկարօրէն խորհեցաւ, ծրագիր պատրաստեց, այլեւայլ վարժարաններու ծրագրերը քննեց՝ զանոնք իրարու հետ բաղդատեց՝ եւ վերջապէս որոշեց ազջիկը՝ Մարիամը, հեռակայ քաղաքի մը գիշերօթիկ վարժարանը զոր կել: Պէտք եղած թղթակցութիւնները վարժարանին Տնօրէնութեան հետ կատարելէ վերջ՝ չարաթէ մը ղրկել որոշեց. ուստի սկսաւ անոր ճանրորդական պիտոյքները հայթայթել:

Ազջկանը մեկնումէն չորս օրեր առաջ Տիկին Յովհաննէս երեք զաւակները առնելով գնաց Փոքրի-Տափճիի մը եւ խմբովին իրենց լուսանկարները քաշել տուաւ: Մի քանի օրեր վերջ այդ լուսա-

նկարները իրենց յանձնուեցան՝ որոնցմէ մին Տիկին Յովհաննէս աղջկանը ճանբորդական սնտուկին մէջ դրաւ:

Բաժանման օրը եկած էր, բեռնակիր մը գալով անկողինն ու սնտուկը շալկեց եւ նաւահանգիստ իջաւ՝ որմէ քիչ վերջ Տիկին Յովհաննէս շատ մը ազգականներու եւ բարեկամներու հետ նաւամատոյց իջաւ աղջկանը ողջերթ մաղթելու՝ երբ նաւամատոյց հասան՝ քառորդի մը չափ մէկ կողմ ոտքի վրայ կեցան՝ խեղճ մայրը աչքերը աղջկանը սիրուն դէմքին վրայէն երբեք չզատեց. շոգեւնաւը անընդհատ կը սուլէր, եւ ծխնելոյզէն անվերջ մուխերու սեւ ու թանձր սիւնակներ թող կուտար՝ որոնք իր մեկնմանը ազդարար նշաններն էին: Հրեայ մունետիկները իրենց միօրինակ պոռչոտութենքը — պափոս քալքերօ՛ր — ձգած էին, հապճեպ մը, աճապարանք մը կար ճանբորդներուն մէջ՝ ամեն ոք մակոյկ կը վազէր: Հուսկ ուրեմն բաժանման դառն վայրկեանը հասաւ, ա՛լ նաւակին մօտեցան, աղջիկը իր վերջին հրաժեշտը տուաւ — Մնաս բարով մայրիկ, — եւ ձեռքը համբուրեց. իր մնասթաւրով վերջին դողդոջ եւ բեկբեկ ձայնը քնաց եւ մինչեւ մօր սրտին սրբազան սենեակը մտնելով դպաւ անոր հոգիին, վերիվայր գլորեց անոր էութիւնը, ջլացիկ ըրաւ զայն, սարսուռ մը, պաղ հոսանք մը անոր գլխէն մինչեւ ոտքերը ողողեցին, խեղճ մայրը կլո՛ր կլոր արցունքներ թափելով զրեթէ մարած եւ հատած ձայնով մը ըսաւ. Երթաս բարով, աղջիկս, Աստուած հետդ ըլլայ, երկնաւոր Թագաւորը քեզ ամեն փորձանքներէ եւ վտանգներէ

պահէ — փաթտուեցաւ անոր վիզը, սեղմեց զայն իր կուրծքին վրայ, անգամ մ'եւս իրենց սրբտերը մէկտեղ բարախեցին, իր արցունքներովը զայն ողողեց եւ անոր այտերէն երկու խնձորներ քաղելով նաւակ իջեցուց: Ա՛լ բաժնուած էին, հաղորդակցութեան թելը կտրուած էր, մէկ երկու վայրկեաններ ալ թաշկինակներու ծածանումներով իրարու հրաժեշտ փոխանակելէ վերջ աղջիկը շոգեւնաւ մտաւ՝ որ քիչ յետոյ սկսաւ յառաջանալ՝ իր մեծ անխնեւ ծովուն հսկայ կուրծքը՝ իր երկու կողմին վրայ բամբակէ լեռներ դիզելով: Տիկին Յովհաննէս դեռ երեւակայութեամբ, հոգիով եւ սրտով կը հետեւէր սրտին հատորիկին — աղջկան —. ոպասեց հոն մինչեւ որ շոգեւնաւը կորսուեցաւ հորիզոնին մէջ: Տիկին Յովհաննէս տխրութեամբ համակուած տուն վերադարձաւ՝ սակայն գերագոյն գիտակցութեամբ մը վառուած թէ օր մը իր աղջիկը վարժարանին չրջանը պիտի աւարտէր, ուսեալ պիտի ըլլար ու պիտի վերադառնար իր սիրաշերտ բունիկը, եւ քանի որ ասոնք կը յիշէր ա՛լ մխիթարուած էր:

Գ Լ Ո Ւ Ն Է.

Տիկին Յովհաննէս աղջկին ալ գիշերօթիկ վարժարան մը զրկելով մնաց երկու զաւակներուն կարապետի եւ Յարութիւնի հետ :

Ողբացեալ ամուսինը, Պ. Յովհաննէս, իբրեւ ստացուածք, խարխուլ տուն մը եւ արտ մը ձգած էր եւ փոքրիկ գումար մ'ալ ստակ — գրեթէ ոչինչ, սակայն իր եւ զաւկին յուղարկաւորութեանց առթիւ բաւական ծախք լինելով նաեւ աղջկանը տալթոշակն ալ վճարեց. այսպէս այդ գումարը կէս եղաւ՝ միւս կէսն ալ Տիկին Յովհաննէս պահած էր որպէս զի աղջկանը վարժարանին տարեթոշակները յաջորդաբար վճարէր : Տիկին Յովհաննէս երբ որբեւարի մնաց դեռ քսանութը տարեկան էր, խարտիշահեր, միջնահասակ, գեղեցիկ եւ քիչ մը գիրուկ՝ շատեր իր ձեռքը խնդրեցին՝ սակայն տիկինը մերժեց կրկին անգամ ամուսնանալ, որովհետեւ գիտէր թէ այսպէս ընելով զաւակները խեղճ պիտի ըլլային, աւելի ընտրեց ամեն զրկանք կրել, ամեն նեղութիւն քաշել — թէ կերակուրի, թէ հանգերձի եւ թէ ամեն բանի, քան թէ վայելել ամեն բան եւ իր զաւակները խեղճ ձգել : Ուստի որոշեց զաւակներովը քաշուիլ խարխուլ տան մէջ եւ համեստութեամբ աշխատելով ապրիլ ու ապրեցնել զանոնք :

Տիկին Յովհաննէս ուրիշ կիներուն պէս չէր կրնար դաշտերուն մէջ աշխատիլ, որովհետեւ խիստ փա-

փուկ էր՝ զի տղայ հասակէն փայփայանքներով, գուրգուրանքներով եւ բիւրնազանքներով մեծցած էր՝ եւ բնական էր որ երկրագործական ծանր աշխատութեան մը չկարենար դիմանալ. սակայն ուստանանկութենէն քիչ մը կը հասկնար, որովհետեւ երբ 14-15 տարեկան էր գուարճութեան համար դրացիներուն տունները կ'երթար, եւ ընկերուհիներուն թեզկեանը մոռնելով կը գործէր՝ այդ ժամանակէն քիչ շատ միտքը մնացած էր, ուստի խորհեցաւ մէկ քանի օրեր ալ վարպետի մը քովն երթալ եւ լաւ մը տիրանալ այդ արհեստին : Մտադրութիւնը գործադրեց եւ յաջողեցաւ՝ ուստի կանչեց հիւսն մը եւ տանը մէկ սնկիւնը թեզկեան մը լարել տուաւ եւ սկսաւ առտուն կանուխ ելնելով գործել ու գործել, մինչեւ իրիկուն, ուշ առեւ. ահա այս էր իր մշտապէս աշխատութիւնը, երբ գործը լմացէր, կը ժողովէր երկու զաւակները եւ անոնց հետ չոր ու ցամաք ճաշ մ'ընելէն վերջ անկողին կը մտնէր :

Ամեն երեկոյ — ժամը ութէն վերջ — Տիկին Յովհաննէսի բնակած թաղին մէջ մեծ ոգեւորութիւն կը տիրէր, ամեն անհատ գործը ձգածին պէս կուգար, կը միանար այդ գուարթութեան եւ ոգեւորութեան՝ գործը վայելելով պահ մը կը մոռնային իրենց առօրեայ չոգերը, խոնջանքները, ատոնցմէ զատ մարմնաւորապէս կը կազդուրուէին վայելելով այն թարմ եւ զով երեկոյեան գեփիւռը Տիկին Յովհաննէս ալ նոյն սովորութիւնը ունէր երբ այրը ողջ էր, բայց հիմա բոլորովին փոխուած՝ բնաւ գուրս ելնել չէր ուղեր՝ կ'աշխատէր մէկ մութէն մինչեւ միւս մութը եւ իր գծադրութիւնները կը յիշէր,

կը մըմնջէր միշտ տխուր յանկերգի մը պէս՝ եւ զորոնք կ'երգէր տեսակ մը ողբերգական եղանակով մը։ Այս տիրութիւնը յաճախ կը փարատէր այն նամակներէն՝ զորոնք իր աղջիկը՝ Մարիամ վարժաբանէն կը զրկէր բացատրելով հանգստութիւնը եւ յառաջադիմութիւնը, սակայն խեղճ մայրը այս անգամ ալ զգացած ուրախութենէն յարտասուս կը փղձկէր։

Գ Լ Ո Ւ Խ Ը.

Այնան տրտում առաւօտ մ'է, դեղին եւ բոցազոյն ամպեր ամեն կողմ պատառ պատառ տարածուած կ'աղտոտեն վճիտ կամարը, այդ ամպերէն երբեմն արեգակը կը քամէ իր ճառագայթները՝ որոնք գեղնոտած բոյսերը քերելով միապաղաղ, ցուրտ ներդաշնակութիւն մը կը ներկայեն աչաց, մահաշունչ խորշակ մը ամեն կողմ կը թռչտի եւ իր ցամքեցուցիչ համբոյրներով կը մեռցնէ բոլոր կանանչ բոյսերը. այս ազդեցութեան տակ բոլոր ծառերուն տերեւները գոսանալով գետին կը փռուին, բոլոր այգեստանները, ծառաստանները եւ անդաստանները տրտմութեամբ համակուած՝ կարծես կը գուժեն ձմեռ մը մահասփիւռ։ Ծիծեռնակները եւ տառեղները իրենց թափօրները կազմած հապճեպով այրեցեալ գօտին կը չուեն։ Այն նոյն առաւօտն ալ Տիկին Յովհաննէս արթնցաւ խիստ տխուր որովհե-

տեւ իր աղջկանը վրայ գէշ երազներ տեսնելով գիշերը խիստ անհանգիստ անցուց, գրեթէ հինգ, վեց օրեր նոյն անհանգստութիւնները, նոյն երազները անցուց՝ այնպէս որ սկսաւ ինքնիրեն զանազան մեկնութիւններ տալ, եւ քանի որ աղջիկը քովը չէր, իր խորհրդածութեանց չարագուշակ վախճանը անոր վրայ կը կեդրոնացնէր՝ ըստ որում անհամբեր նամակի մը կ'սպասէր։ Արդէն իրենց սովորական նամակագրութիւնը տասն եւ հինգ օրը անգամ մը կ'ըլլար, բայց այս անգամ 5-6 շաբաթներ անցեր էին։ Տիկին Յովհաննէս ի զո՛ւր կը հարցափորձէր ամեն իրիկուն նամակ ցրուող պաշտօնեան, ա՛լ կասկածի տեղի չկար, իր տեսած մթին եւ տխուր երազները նախազգացումներն էին չարագուշակ վախճանի մը։ Մէկ, երկու նամակներ ալ գրեց, մին աղջկան, եւ միւսը Տնօրէնութեան՝ յայանելով միանգամայն թէ եթէ ասոնք ալ անպատասխանի մնային՝ անմիջապէս հեռագիր պիտի քաշէր եւ եթէ հեռագրին փոխարէնն ալ գոհացուցիչ պատասխան մը չառնէր, անձամբ պիտի երթար աղջկանը քով. նամակները գրեց եւ զրկեց։ Տիկին Յովհաննէս գործասենեակը քաշուած տխուր եւ տրտում կ'ըբաղէր, նուաղկոտ աչքերը աղջկանը լուսանկարին վրայ յառած՝ որուն մեկնելէն ի վեր վայրկեան մը հեռացուցած չէր աչքէն։ Յանկարծ դռան ուժգին բաբախուիլը լսեց՝ խօսկա՛ն, տարօրինա՛կ, անսովոր բաբախում մը. անմիջապէս պատուհան վազեց եւ հըր տեսաւ որ նամակատան ցրուիչն էր, ուժգին կերպով ցնցուեցաւ, ցուրտ սարսուռ մը ջլածագորէն վրդովեց էութիւնը՝ աչքերը նուա-

դեցան, ծունկերը կթոտեցան, հազիւ հազ կրցաւ լիաթոք շունչ մ'առնել՝ ուժասպառ եւ ճարահատ վար իջաւ սանդուխներէն, բացաւ դուռը եւ տարտամ նայուածք մը ձգեց բոլոր նամակներուն վրայ՝ միշտ ահով ու դողով՝ զի մի գուցէ վարժարանէն իրեն զրկուած նամակը ունենար մահազգարար սեւ նշանը։ Բայց այս անգամ իրեն եկածը նամակ չէր՝ այլ հեռագիր մը։ Երբ այս հեռագիրը ընդունեց՝ քիչ մը չիղթեցաւ եւ վայրկեան մը վարանման ու մտածումներու քառսին մէջ մնաց։ Իրականութիւնը հասկնալու համար վաղեց զրացիին տղուն՝ որ սկսաւ հեռագիրը հայերէնի թարգմանել։

«Ձեր աղջիկը Օր. Մարիամն խիստ հիւանդ է՝ հազիւ կրնաք հասնիլ։»

ՏՆՈՐԷՆ

Դեռ հեռագրին պատճէնը բոլորովին չլինեցած՝ խեղճ տիկինը շանթահարուեցաւ, զգայազիրի ինկաւ գետին, սակայն անմիջական օգնութեանց չնորհիւ խելքը գլուխը եկաւ, սկսաւ բարձրագոյ աղաղակել — «Ո՛վ երկինք, մինչեւ ե՞րբ պիտի հարուածես զիս, երակներուս արիւնը ցամքեցաւ, աչքերուս լոյսը նուաղեցաւ, թոշնեցաւ կեանքիս ծաղիկը, մարեցաւ հոգիիս ճրագը՝ բաւակա՛ն է, բաւակա՛ն, ո՛վ անգութ երկինք, լաւագոյն է ինձ համար մեռնիլ՝ քան թէ ապրիլ։ Այբլ՝ ու այբլի զաւակներուս սիրուն անսպառ կրակովը, ո՛հ, մաշեցաւ ամբողջ էութիւնս, կատարեալ կմախք մը դարձած եմ, ա՛ռ իմ կեանքիս օրերն ալ եւ տուր զանոնք զաւակացս, զի անոնք դեռ նոր

բացուած ծաղիկին նման են, առաւօտեան եւ երեկոյեան զով զեփիւռը դեռ նոր պիտի փայփայէ անոնց հոգիները, անոնց ի տես պիտի դայլայլէ սոխակը՝ ցօղը դեռ իր զովացուցիչ համբոյրները դրոշմած չէ անոնց պաղպաղուն ձակատներուն վրայ, թող ես մեռնիմ ու չտեսնեմ անոնց մեռնիլը, քանի որ ապրիլը եւ կեանքը նպատակ մ'ունին՝ ինչո՞ւ համար քու անդառնալի վճիռդ կը դրկեա, կը կտրես անոնց կեանքին թելը եւ կը յանձնես զանոնք սեփ սեւ, ցուրտ եւ խոնաւ հողերուն։ Հոգիս է որ կը կտրես, ո՛հ, ապրիլ միայն ողբալու համար, ապրիլ միայն հրեշտակներու նման զաւակներու մահը տեսնելու համար, ապրիլ միայն հարուածուելու համար, ո՛հ, այս կեանքը չարժեք ապրիլ»։ Այս խօսքերէն վերջ վայրկեան մը լռութիւն մը տիրեց եւ Տիկին Յովնանէս կարծես զղշացած նախախնամութեան դէմ վերցուցած բողոքներուն, սրտին խորերէն հառաչ մը արձակեց — Կամք Տեառն օրհնեալ եղիցի։

Սակայն անտնալու ժամանակ չկար, Տիկինը տուն վաղեց ճանքորդութեան պատրաստուելու, եւ որովհետեւ ուրիշի կտաւ դորձած էր՝ բաւական ստակ առնելիք ունէր, մինչեւ իրիկուն ժողվեց զանոնք կազմ եւ պատրաստ՝ յաջորդ օրը մեկնելու։

Տիկին Յովնանէս այն իրիկունը կանուխ պառկեցաւ եւ յաջորդ օրը կանուխ եղնելով Յարութիւնը յանձնեց զրացիի մը խնամքին, իսկ Կարապետը հետը առաւ՝ որպէսզի Պոլիս հօրեղբօրորդիին քով ձգէր։ Որովհետեւ արդէն աշնան վերջացող շաբաթը ըլլալով ցորեկը շատ կարճ էր,

հետեւաբար չոգենաւ շատ կանուխ՝ գրեթէ մութ ատեն ճամբայ կ'ենէր։ Այս ատեն Յարութիւն դեռ անուշ քնոյ մէջ էր, Տիկին Յովհաննէս քանի մը տաքուկ համրոյրներ առնելէ վերջ՝ կարապետին հետ նաւամատոյց իջաւ։ չոգենաւ սկսած էր յաճախ յաճախ սուլել, ուշ մնացող քանի մը ճանբորդներու հետ Տիկինն ալ ներս մտաւ՝ մինչ նաւապետը մեքենավարին (Turn up) դռն ըփ, կը պոռար, եւ մեքենավարն ալ՝ հնոցպանին (Fire up) փայր ըփ։ Շոգենաւին սուլելն ու սուրալն մէկ կ'ըլլայ՝ որ Յունական Մատնելտա սրընթաց չոգենաւն ըլլալով՝ սկսաւ անհուն հեղուկ մարմինը պատռտել, անոր գոռ կոհակները փչել, եւ մինչդեռ խրոխտաբար լիաշողի կ'ընթանար արհամարհելով փոթորիկը եւ ծովուն մռայլ կոհակները՝ միւս կողմանէ լրթա՝ կապոյտ ծովը չոգենաւին անաղին ցռուկին, կուրծքին եւ անիւներուն տակ ճերմակ փրփուրի կը փոխուէր։ Նաւը յաջորդաբար քանի մը նաւահանգիստներու հանգիպելով բաւական ժամանակ կորանցուցած էր եւ այսպէս օրը տարածամած լինելով խորունկ մթութիւն մը փռուած էր ծովուն եւ ցամաքին վրայ՝ զորոնք իրարմէ միայն նաւապետի մը սրտեա աչքերը կրնան որոշել՝ հիմա այս միազանգուած խաւարակոյտին մէջէն՝ հեռուն, աղօտ կերպով կը փայլէր Սան Սթեֆանոյի փարոսին լոյսը՝ որուն բեկբեկ եւ աղօտ ճառագայթները կուգային հանգչիլ չոգենաւին բազուկներուն մէջ՝ ինչպէս վերջալոյսին նուազկոտ ճառագայթները կը հանգչին բարձր լեռներու գագաթներուն վրայ, քիչ քիչ անոր մօտենալով այն ան-

ձուկ, խաւար հորիզոնը խիստ ընդարձակուեցաւ, հետզհետէ լոյսեր սկսան երեւան գալ, տակաւ յառաջանալով մէկէն ի մէկ փարոսը հրաշալի տեսարանի մը փոխուեցաւ՝ լուսեղէն անհուն աշխարհ մը կը ծփծփար եւ կը տարածուէր ճանբորդներուն առջեւ։ Պոլիսը, այն մեծ ու չքեղ Պոլիսը, լուսածոր կանթեղներու բազմերանգ լոյսերովն ողողուած՝ աւելի գիւթիչ, վիպական, մոգիչ եւ բանաստեղծական երեւոյթ մ'առեր էր, բոլոր ճանբորդները չոգենաւին պատշգամին վրայ ելած բերկրախառն հիացումով մը կը գիտէին այդ հնաշխարհիկ, խորհրդաւոր եւ լուսաշող համայնապատկերը՝ որոնք յապուշ կրթած, ալլալած եւ բոլորովին յափշտակուած կը բացադանչէին — Ալէմ չէհրի —։ Այս մոգիչ եւ հրաշալի տեսարաններուն հանդէպ միայն Տիկին Յովհաննէս անտարբեր կը մնար, իրեն ոչ մէկ բան հետաքրքրական կը թուէր, թախծալից եւ տրտում նստած, աննկարագրելի վշտելով համակուած՝ ամեն մէկ վայրկեան իրեն համար տարիի մը չափ տեւողութիւն ունէր։ Եթէ կարենար՝ թեւեր պիտի առնէր եւ թռչտելով աղջկանը քովը երթար։ Շոգենաւը Պոլսոյ նաւահանգիստը մտաւ. վայրկեանի մէջ բազմաթիւ մաւկոյկներ գալով բոլոր ճանբորդները ցամաք փոխադրեցին։ Տիկին Յովհաննէս կառք մը վարձելով մայր եւ տղայ ուղղակի Բերա, իրենց ազգականին տունը գացին։ Տիկին Յովհաննէս վարժարանի տեսչին հեռագիրը տան տիրուհիին պատմելէ վերջ — որոնք խիստ յուզուեցան — ներողութիւն խնդրեց անկողին երթալու՝ որուն անմիջապէս թոյլ տրուեցաւ։

Ժամը ճիշդ գիշերուան հինգն էր՝ յաջորդ օրն ալ խիստ կանուխ ելնել պէտք էր՝ ուստի Տիկինը մի քանի ժամ՝ յաճախ ընդհատուած քուն քաշելէ վերջ շրջակայ եկեղեցիներուն զանգակաց զօղանջիւնները լսելով արթնցաւ, անմիջապէս ելաւ, հագուեցաւ. տան Տիրուհին ալ ելնելով նախաճաշիկ մը պատ-
րաստեց, կարագեւտ երազներով կը խորգար: Տի-
կին Յովհաննէս նախաճաշն ընելէ վերջ կառք մը հեծնելով նաւամատոյց իջաւ եւ մակոյկ մը վարձե-
լով շիտակ Սեւ ծովի շոգենաւը մտաւ: Երբ շոգե-
նաւը ճանքայ ելաւ՝ զեռ Պոլիսը նոր կ'արթնար
իր երազներէն: տակաւ յառաջանալով Վոսփորի
նեղուցը մտաւ, Տիկինը սկսած էր ուրախանալ՝ ու-
րովհետեւ զաւակին կը մօտենար: Զմրան եղանակին
առաջին շաբաթն ըլլալով՝ Վոսփորի հրաշալի եւ
ակնախտիղ տեսարանները գորնան եւ ամբան եւ-
ղանակին ունեցած փառքին ու փայլին հակապատ-
կերն էր: Շոգենաւը ալ Սեւ ծովը մտած էր՝ որուն
տօգունած եւ սեւ ու տխուր ալիքները կուգային
բռնաշունչ ծեծել շոգենաւը՝ որոնց ազդեցութենէն
նաւը մերթ երկինք կը բարձրանար եւ մերթ ան-
գունդը կը սուզուէր: Մտալ ծովուն ետեւ Տիկին
Յովհաննէս կ'ըսէր իւրովի. « Սյս ծովերը ի՞նչ են
վշտացս անհուն ովկէանոսին քով, այս ալիքները
չեն կրնար արհաւիրք ազդել ինձ՝ զի ասոնք ման-
րանկարներն իսկ չեն այն ալիքներուն՝ որոնք զի-
շեր ցորեկ կը ծեծեն սիրտս ու հոգիս, ո՛հ, վըշ-
տացս անհուն ծովը միշտ մրրկած է: » Երկար
ճանքորդութենէ վերջ Սեւ ծովուն վերջին ծայրը
խիստ հեռուէն կ'երեւար՝ ճանքորդներու առջեւ

կմախածեւ ցցուած կը կենար Եորոս գլուխը՝ ու-
րուն ետեւը մշուշի մէջ թաղուած, հազիւ տեսա-
նելի եւ որոշակի, կը կենար քաղաքը: Տակաւ
յառաջանալով հետզհետէ շրջակայ լեռներուն եւ տե-
սարաններուն գեղեցիկ համայնապատկերը սկսաւ ե-
րեւնալ՝ որուն քիչ վերջ յաջորդեց քաղաքին փառա-
ւոր նաւահանգիստը՝ ուր շոգենաւներ կ'երթեւէկէին:
Տիկին Յովհաննէսի նստած *rue de la Vierge* խարսխեց
եւ անմիջապէս բոլոր ճանքորդները հապճեպով
դուրս ելան՝ այս ատեն բեռնակիր խաչոին, Մըկոին,
եւ Կըկոին խուլ պոռչտուքները կը վրդովէին
քաղաքին խոր լռութիւնը՝ զի ժամը երեքն ըլ-
լալով ամեն մարդ տուն քաշուած էր: Բարեբաղ-
դաբար բեռնակիրներէն էն լուրջը — խաչո աղ-
բարը, գալով խռպոտ ձայնով մ'ըսաւ Տիկինին,
Քուրիկ վէօր կիյաս:

Տիկ. — *Ecole Française* (էքօլ Ֆրանսէզ):

Ս. — Ֆէօս Ֆիլէնկիսթան չէ քուրիկ:

Տիկ. — Ֆրանսըզ մէքթէպին:

Ս. — Հա՛, պոնճոռնօ մոնճոռնօ կ'ըսեն նէ ա՛ն
մէքթապը:

Տիկ. — Այո:

Ս. — Ֆէօն է անի՛ ըսելով շալիեց բեռները եւ
սկսաւ խոշորաքայլ յառաջանալ՝ որուն հազիւ հազ
Տիկինը վազելով կը հասնէր. հինգ վայրկեան վերջ
մեծ երկաթէ դրան մ'առջեւ բեռնակիրը կայնե-
ցաւ եւ սկսաւ բաբախել՝ որուն ճիշդ ճակատին
վրայ — *Ecole Française* — գրուած էր. անմիջա-
պէս սպասաւոր մը գալով դուռը բացաւ եւ կոշտ
ձայնով մը հարցուց — ո՞վ կ'ուզէք: խաչո ախպա-

ըր լաւ կերպով սորվեր էր ուրիշները բրեզնիկե
ընել՝ ուստի ներկայացուց Տիկինը, Տիկին Յովհան-
նէս այս բոլոր խօսակցութեանց մէջ լուռ կը կե-
նար, որովհետեւ յուզուած էր, սիրտը արտասովոր
կերպով կը բաբախէր, կասկածի մէջ էր՝ թէ արդ-
եօք իր սիրուն աղջիկը այդ հիւանդութենէն ո՞ղջ էր
թէ մեռած. ներս հրամայեցաւ ու անմիջապէս
Տնօրէնութեան սենեակը գնաց եւ առաջին հար-
ցումը եղաւ, — «Աղջիկս ո՞ղջ է, տեսնեմ» : Տնօ-
րէնը թող պիտի տար, սակայն վարժարանին բժիշկը
արգիլեց առարկելով թէ հիւանդը իր ծանր վիճա-
կին մէջ — մանաւանդ գիշեր ատեն — իր ծնողաց
ներկայութիւնը տեսնելով՝ ուրախութեան անսահ-
ման յուզումէն կրնար գէշ ազդեցութեան մը մատ-
նուիլ՝ որուն թերեւս ամենասոսկալի հետեւանք մը
անխուսափելի կը լինի : Ուստի Տիկինը յակամայս
արգիլուելով սեղանատունն առաջնորդուեցաւ՝ ուր
քանի մը պատահ ճաշելէ վերջ պառկիլ գնաց. սա-
կայն այն գիշերը հէգ Տիկինը բնաւ չքնացաւ,
որովհետեւ կը կարծէր թէ աղջիկը մեռած էր եւ
գէթ մէկ գիշերուան մը համար իրմէ կը պահէին :
Ա՛խ ո՞րքան դժուար է վշտերու ժամանակ վայր-
կեանքներ համբել, այդ գիշերը Տիկինը համար տարի
մը երեւցաւ : Արշալոյսին կանուխկեկ ելաւ, եւ ան-
հանգիստ, հագուելով բժիշկին գնաց եւ սրտաշարժ
պաղատանքով մը խնդրեց անկէ աղջկանը բով եր-
թալ, երբեմն այսպիսի աղեկտուր հառաչներու առ-
ջեւ բժիշկներու քարացեալ սրտերն իսկ տեղի կու-
տան, անոնց գլխոյ զգացումները կ'արթնան : Այս
բժիշկն ալ այդպէս եղաւ, հասկցաւ թէ խեղճ

մայրը ի՞նչ տագնապներու մէջ կը տարուբերէր,
ուստի նախ ինք գնաց եւ լաւ մը խնամելով դար-
մանելէ վերջ՝ անոր միտքը պատրաստեց եւ վեր-
ջապէս յայտնեց իր անուշիկ մօրը գալը՝ որուն հի-
ւանդ աղջիկը իր գոհունակութիւնը եւ անհուն ու-
րախութիւնը յայտնեց իր տարտամ ժպիտներովն :
Ո՛հ, իր դալկահար եւ տոնոյն այտերը պահ մը կար-
մրեցան եւ իր գրեթէ անկենդան մարմինը ոգե-
ւորուեցաւ. երերա՛լ սկսաւ. նոյն բուպէին մայրը
ներս մտաւ՝ որ թէեւ ջանաց դէմքը ժպտալից
ցուցնել՝ սակայն յաղթանակը դարձեալ արցունքը
տարաւ, ծռեցաւ, համբուրեց աղջկանը տոնոյն այ-
տերը՝ որոնք պահ մը կարմրեցան, կամար յօնքերը,
վարդագոյն եւ վարդի թերթիկներով ձեղքուած բա-
րակ շրթունքը եւ աղջիկն ալ փոխադարձաբար,
սակայն մէկէն ի մէկ այդ արցունքներու հեղեղ-
ներուն մէջէն աղջկանը դալուկ եւ գունատ դէմ-
քին վրայ ժպիտ մը փայլեցաւ. ա՛խ, ո՞րքան անուշ
է արցունքներու մէջ ժպիտը, անոր քաղցրութիւնը
ոչ ոք կրնայ լուծել, այդ ժպիտը արդէն ինքնին
փիլիսոփայութիւն մ'է : Ա՛լ աղջիկը վախի տեղ մը
չունէր, մայրն էր քովին՝ որուն սրտէն ինք փըր-
թած էր, այսուհետեւ մայրն էր որ պիտի խնամէր
զինքը գուրգուրանքով եւ խանդաղատանքով,
որքան տարբերութիւն կայ մօր մը փափուկ իսկ
օտարի մը կոշտ ձեռքին մէջտեղ : Շատ ու շատ
թեթեւցան խեղճին ցաւերը : Աղջիկը երթալով
կ'առողջանար՝ որուն դէմքին վրայ դարձեալ ուր-
ուագծուեցաւ իր նախկին հրեշտակային դէմքը,
միայն չա՛տ նիհար էր՝ կմախք մը կատարեալ :

Երկու ամիսներ եւս անդադար խնամուելէ եւ դարմանուելէ վերջ բժիշկը տեսաւ որ հիւանդութիւնը անբուժելի էր՝ եւ իր առժամանակեայ առողջութիւնը միմիայն մայրը տեսնելուն արդիւնքն էր, այս տխուր իրականութիւնը մօրը իմացուցին՝ որ անմիջապէս առանց ժամանակ կորսնցունելու աղջկանը հետ ճանքայ ելաւ ծննդավայրը գալու։ Տիկին Յովհաննէս իւր աղջիկը վերադարձնելով ծննդավայրը՝ կը յուսար թէ ուրիշ բժիշկներու հոգածութիւնը եւ կամ օգտփոխութիւնը բաւական օգուտ մ'ընէր, բայց ի զո՛ւր՝ Եկան քաղաք՝ ուր տասնեւմէկ ամիսներ եւս աղջիկը ապրելով՝ գիշեր մը — Աւագ հինգշաբթի — խաղաղ եւ անդորր աւանդեց հոգին ցնդեցնելով խեղճ եւ անբաղդ մօրը բոլոր յոյսերը, ակնկալութիւնները։ Տարա՛ւ անոր ամեն մէկ բաղձանքները դերեզման՝ հաւասարութեան յաւիտենական բնակավայրը։

Գ Լ Ո Ւ Ք Թ,

Այս յաջորդական բոլոր վիշտերը նսեմացուցին Տիկին Յովհաննէսի տանը փառքը։ Մա՛ր ի՞նչ չէ աւրեր, ո՞վ կրնայ դիմանալ անոր մահաշունչ եւ ցրտասառոյց համբոյրներուն, բնականաբար այդ վիշտերուն տակ Տիկինը ձմրուեցաւ, իր երեսուն եւ հինգամեայ կայտառ դէմքը եւ պաղպաղուն

ձակատը իննսունամեայ ծերունիի մը խորշոմներովը ծածկուեցաւ՝ որուն կոշտ զուգահեռական գծերը կ'երկնային այտերէն վար՝ մինչեւ կզակը։ Մա՛ղերը ձիւնի պէս ձերմկեր էին՝ եւ ինք կտտարեալ կմախք մը՝ ուրուակա՛ն մը դարձեր էր, ա՛լ անկարող էր գործելու եւ պահելու իր զաւակները, սակայն Տիկին Յովհաննէսի այս սեւ ձակատագիրը պիտի փոխուէր՝ որովհետեւ Կարապետ ուսման խիստ ընդունակութիւն ունէր՝ իսկ Յարութիւն չուկայի քերականութեան։ Մի միայն մէկ նկատելու կէտ մը կար, Տիկինը քիչ մ'եւս նեղութիւն պիտի կրէր՝ մինչեւ որ Կարապետ եւ Յարութիւն իրենց չըջանը աւարտէին։ Այն ատեն երկու եղբայրները թաղային վարժարան մը կ'երթային՝ Կարապետ 14 տարեկան էր, իսկ Յարութիւն 12։ Կարապետ իր ուշիմութեամբը բոլոր դասատուներուն համակրութիւնը եւ գուրգուրանքը չահած էր՝ որոնք զնահատելով անոր ընդունակութիւնը եւ աշխատասէր բնաւորութիւնը մի քանի անգամներ մօրը եւ բարեկամներուն յայտներ էին թէ անիկայ լաւ ապագայ մը պիտի ունենար իրեն, արդէն ո եւ է անձի համար բաւական էր տեսնել Կարապետի արագաչարժ եւ պճլտացող աչքերը՝ որոնք վառվռուն եւ աշխատասէր բնաւորութիւն մը կը յայտնէին։ Ընդհակառակը Յարութիւն բոլորովին անընդունակ էր ուսման՝ բայց գերազանցապէս ընդունակ՝ չուկայի գործերուն, ծեր, փորձառու վաճառականի մը չափ։ Անշուշտ երկու եղբայրներուն տարբեր ընդունակութիւնները մեծ առաւելութիւններ են ապագայ շինելու եւ տուն մը երջանկացնելու համար։

Տիկին Յովհաննէս՝ որովհետեւ այլեւս անկարող էր աշխատելու, հետեւաբար ստիպուած էր Կարապետը դպրոցէն առնել՝ որուն աշակցութեանը այնքան կը կարօտէր. ա՛խ, ի՜նչ գէշ է աղքատութիւնը, կ'ըսէր Տիկին Յովհաննէս, զաւակներուս փայլուն ապագան կը մարեցնէ, անոնց փայլուն յոյսերը կ'ոչնչացնէ, եւ իրենց մտային կարողութեանց հետ նաեւ կը թոշնեցնէ անոնց ֆիզիքական եւ հոգեկան գեղեցկութիւնները։ Սիրուն Կարապետը՝ այն արեգակ չտեսնող տղան՝ թէեւ մանկութենէ ի վեր աղքատ ծնողաց զաւակ՝ այլ փափուկ մեծցած էր. իր դպրոցական էն առաջնակարգ ժամանակ, 15 տարեկան հասակին մէջ, ստիպուած էր ձգել վարժարանը՝ զոր այնքան կը սիրէր, մի միայն մօրը եւ եղբօրը օգնելու համար, անոնց հա՛ց ճարելու համար։ Որովհետեւ իրենց բուն կարօտութիւնը հացի խնդիր էր, հետեւաբար Կարապետ արհեստաւոր մը չէր կրնար ըլլալ՝ զի էն քիչը երկու երեք տարիներ ձրի պիտի աշխատէր, հացն ալ գրպանէն, որով կարենար բաւական արհեստ սորվիլ եւ հաց ճարելու չափ շարաթական մ'առնել. այս ալ անկարելի էր, որովհետեւ եթէ Տիկին Յովհաննէս մէկ երկու տարիներ եւս իր սիրուն ձաղուկները պահել կարող ըլլար՝ ի՜նչ հարկ կար որ այժմ մատղաշ Կարապետը դպրոցէն առնէր։ Յարութիւն դեռ փոքր ըլլալով մնաց վարժարանը՝ իսկ Կարապետ ելաւ եւ տասնեւհինգ տարեկան ծաղիկ հասակին մէջ սկսաւ կեանքի դուռ փոթորիկներուն դէմ մաքառիլ. այդ մանուկ հասակէն սկսաւ իր սեւ ճակատագիրը ողբալ եւ իբր թէ տարեց մարդ մը՝ սկսաւ կեանքի

պայքարին դէմ ճակատ առ ճակատ կռուիլ։ Հիմա կատարեալ երկրագործ մ'էր անբախտ Կարապետը, որքա՛ն տարբերութիւն կայ դպրոցի մը գրասեղաններու եւ դաշտի մը արտերուն մէջտեղ, մէկուն գործիքները գրքեր են միտքը բարձրացնող եւ հոգին ազնուացնող, իսկ միւսին գործիքները կոշտ երկաթներ են, որոնք միտքը կը քանդեն, հոգին կը տգեղցնեն։ Նաեւ որքա՛ն տարբերութիւն կայ դպրոցի մը եւ դաշտի մը աշխատութեանց միջեւ. առաջինը փառաւոր չէնք մ'է՛, որուն մէջ աշակերտը շուքի մէջ կը նստի՝ չէնք մը՝ որ մարդուս բոլոր փափկութեանց եւ քաղաքավարութեանց կը համապատասխանէ՝ ուր աշակերտին միտքը պիտի չփուրի մեծ մեծ մարդոց եւ իր ուսուցիչներուն մտքին հետ՝ ուր աշակերտը պիտի սորվի ապրելու եղանակը, քաղաքավարութեան կերպը, պիտի դիմէ այն իտէալին՝ որ օգտակար է, կարճ խօսքով, այս դպրոց կոչուած չէնքին մէջ տղան կը սովորի կեանքին փիլիսոփայութիւնը. իսկ ընդհակառակը, միւսը — դաշտը — իր անտանիկ գործերով մարդուս կեանքը կը կարճէ, աշխատիլ այրող եւ սեւցնող արեգակին տակ. ո՛վ Աստուած, ի՜նչ դժբաղդ է Կարապետ. ամենէն ուսեալ եւ քաղաքավար անձինք իսկ դաշտերու մէջ աշխատելով՝ իրենց նախկին վայրենի վիճակին կը հասնին։ Եւ հիմա մեր սիրուն Կարապետը իր մատղաշութեամբը, մտքի լուսաւորութեամբը, ձիւնի պէս ճերմակ դէմքովը՝ շուշանի մը անբծութեամբը, վառ, չազանակազոյն աչքերովը եւ իր վեհ, պաղպաղուն ճակատովը պիտի գար աշխատիլ դաշտերուն մէջ, այրի

ու մըկիլ արեգակին տակ, փոխել իր բոլոր բարեմասնութիւնները. այն անուշիկ դէմքը փոխել կղմինտրի մը կարմրութեան: Օհ, կեանք անկրեւի, բախտ դժոխային, հարուած հոգեմաշ, տաքնապ անհնարին: Ամեն առտու արշալոյսին Կարապետ քաղաքին Ձիֆրլիֆ կոչուած թաղը կ'երթար գործ գտնելու համար, հոն կոշտ երկրագործներուն կարգը կ'անցնէր՝ որոնք քանի մը զուգահեռական գծեր կը կազմէին: Մեր հնազարեան չորսականները կուգային իրենց արտերուն համար բանւորներ վարձելու համար. բայց աւա՛ղ, ոչ ոք Կարապետին վրայ ակնարկ մը ձգելու բարութիւնը կ'ընէր՝ մեծ հողագործները կը վարձուէին՝ իսկ Կարապետ ոչ, այդ գործաւորներուն պազարը միայն մէկ ժամ կը տեւէր եւ այնուհետեւ ամեն մարդ իր գործին կ'երթար, իսկ գործ չգտնողներն ալ պարապ տուն կը վերադառնային. այս վերջիններուն յաճախ Կարապետ կը վերաբերէր: Ուրիշ օր մը՝ առտուն կանուխ, Կարապետ պազար իջաւ, եւ սովորականին պէս իր տեղը գրաւեց. չորսականները սկսան գալ. անոնցմէ մէկը, հաստաբազուկ, գիրուկ, մեծ քիթ մը ունէր պարտապանաց՝ որ ձակատէն սկսելով մինչեւ չրթունքը կ'իջնէր. երբեմն, երբեմն կոկորդալիք հազ մը թող կուտար՝ որ աւելի կը շնչուէր իր վեհութիւնը, իւզոտ Ֆէս մը մինչեւ յօնքերը կ'իջնէր, իսկ գլանիկը մինչեւ վերջը չրթունքին վրայ փակցուցած էր՝ որմէ ելած սեւ մուխերու սիւնակները մինչեւ ամպերը կը բարձրանային, իր ակնարկը կը դարձնէր, կը դարձնէր եւ Կարապետի վրայ կը կեդրոնացնէր՝ վերջապէս համար-

ձակեցաւ բերանը բանալ եւ ըսել — Եկուր օղլում — որուն հետեւեցաւ Կարապետ լռիկ: Գացին խանվէն. Չորսականն որուն չրթունքին փակած էր դեռ գլանիկը, յաղթ ձայնով մը պոռաց — խանվէնի, երկու խաղվէ, մէկը անուշ, մէկը սատէ — եւ յետոյ դառնալով Կարապետի հարցուց — Որո՞նք տղան էս օղլում:

Կ. — Բէնչպէր Յովհաննէսին տղան եմ չորսական:

Չ. — Օ՛, ան իմ պաշ բարեկամս էր. Աստուած օղորմի հոգուն:

Չ. — Է, մայրիկդ ո՞վ է էվլատում:

Կ. — Տիկին Պայծառն է չորսական:

Չ. — Օ՛, պզտիկ իբէն իմ բարեկամս էր՝ իշթար խաղցած ենք պարապար:

Չ. — Է, քուրերա որո՞նք են նայինք, կարգա՞ծ են, աղա՞պ են:

Կ. — Քոյրս ալ մեռաւ չորսական:

Չ. — Վախ օղլում, վա՛խ:

Չ. — Է, ախպարներ ունի՞ս նայինք:

Կ. — Մէկ եղբայր մ'ունիմ, ան ալ վարժարան կ'երթայ:

Չ. — Վարդարա՞ն ըսիր, ի՞նչ է վարդարանը էվլատում:

Կ. — Դպրոց չորսական:

Չ. — Հա՛, տաեոր մեքթէպ ըսէ, դուն հիշ մեքթէպ չգացի՞ր էվլատում:

Մինչդեռ այս տաք խօսակցութիւնները յառաջ կ'երթային, ապսպրուած երկու խանվէնները եկան, չորսականն սասեկն ինք առնելով շէֆերլին Կարապետի տուաւ՝ եւ յետոյ փութամատի հաստութեամբ

սիկար մը պլլելով, գլանիկին անցուց եւ սկսաւ մէկ սիկար քաշել, յաղթական հազ մը եւ յետոյ փրճող, փրճող, գաւաթը պարպուեցաւ :

Խահվէէն վերջը մեր չորպանին սկսաւ նահապետական խրատներ տալ՝ որոնց կարապետ կը համակերպէր արուեստակօրէն : — « Է՛, օղլում, հիմա ինծի մտիկ արէ, ես կ'ուզիմ օր քեզ ինծի պէս մարդ անիմ, չորպանի ըլլաս, օղորմած հոգի պապըս ինծի վատ արած էր քի էօմրիւս մէջը օրը տղայ մը մարդ անիմ, ես ալ աստին, անտին նախիցայ եւ սիրտս մինակ քու վրատ փակաւ, իմ գըռաբառս քու վրատ շատ աղուոր է, մինք շատ արտեր ունինք, եւ կ'ուզիմ օր քեզ անմեն օր հետս առնիմ, մէկտեղ կամաց կամաց փորենք, ամիս մը էրկուք կը քչէ, ետքը թոփթան բարայեկա կ'առնես, ձմեռուան եէմնիկիկ կը դնես, բահադ կ'առնես, էս քեզի տօխսան զոռչ կուտամ, հացն ալ իզմէ, հատի տուն էթանք տէ հաց մը ուտենք, ետքը սա Խօրհօնը մեր մօտ արտը էթանք :

Չորպանին եւ կարապետ սկսան տուն երթալ, քիչ վերջ կայնեցան տան մը առջեւ եւ սկսան զարնել՝ որ բացուեցաւ :

Չ. — Նուրիկ հանում :

Ն. — Ի՞նչ է :

Չ. — Նուրիկ հանում :

Ն. — Ի՞նչ է քա, վերի խաղն եմ, խզմեդ կը տեսնեմ կոր :

Չ. — Նուրիկ հանում :

Ն. — Մահ էլլէ պօղազիդ ծակը, վիճուտըս վերնար տէ ծանիկդ չսեյի :

Չ. — Քա օրը օրասաք էղաւ, տահա մենք հաց պըտը ուտենք տէ, խըռը պըտը էթանք, հայտէ չափուիս վար էկօր տէ սա սօֆուան տիր, էրկու լօխմա հաց խզկուինք տէ բաններնիս էթանք :

Նուրիկ հանումը աճապարելով վար իջաւ եւ տեսնելով կարապետը ըսաւ — « Աս ընտոր ա՛լ ըռնտիկ մանչ է, ո՛ւրկէ բերիր » :

Չ. — Գնա օղլում, Նուրիկ հանումին (կելինիտ) ձեռքը պագ :

Կ. — Կը պագնէ :

Ն. — Ապրիս օրթտի :

Նուրիկ հանում խոշոր կին մ'էր, լայնաքիթ եւ լայնափոր, իր ամեն մէկ շնչառութեան օղը զգալի կերպով կը պակսեցնէր սննեակէն, իսկ երբ խնդար իր ձայնին ամեն մէկ ճօճումին սննեակը կ'երեւար՝ կարծես թէ երկրաշարժ տեղի կուենար : Սեղանը պատրաստուեցաւ. 3—4 օխա ապուր առնող ֆառալանա մը մէջտեղը դրուեցաւ, 2—3 օխա ալ հաց հաստ հաստ շերտերու վերածուած՝ բոլորտիքը չարուեցան չորպանիին զաւակները՝ որոնց անմիջապէս հրամայուեցաւ մէկ քանի խոշոր սոխեր ձեղքել եւ բերել : Կարապետ զարմանախառն հիացումով մը կը դիտէր տէր եւ տիկին չորպանիներուն ճաշելը՝ որոնք առանց բոլորտիքնին նայելու՝ արագ արագ կը դգալտէին ապուրը՝ մինչդեռ միւս կողմանէ չորպանիին թաւ պեխերը ապուրամոյն կ'ըլլային : Տիկինը ըսես նէ իրմէ գերազանց : Ապուրէն զատ յաջորդաբար ուրիշ կերակուրներ ալ բերուեցան՝ այնպէս որ մէկ երկու վայրկեանի մէջ՝ սեղանին վրայ դիզուած լերան պէս ուտելիք-

ները անյայտացան։ Կերակուրէն վերջ չորպաճին եւ Կարապետը մէկ մէկ փորելու գործիքներ առնելով դաշտը՝ իրենց ամենէն մօտիկ արտը գացին եւ սկսան միասին փորել։ առաջին անգամն էր որ Կարապետ այսպիսի դժնդակ աշխատութեան մը կը մասնուէր, զի նախ փորելու անվարժ էր՝ երկրորդ փափուկ մեծցած՝ եւ երրորդ 15 տարեկան էր։ հետեւաբար այսպիսի դժուարին գործի մը տակ կը հեծէր, այն օրը արիւն քրտինք թափեց այրող արեգակին տակ, ո՛հ, մինչեւ որ օրը իրիկուն եղաւ՝ Կարապետի մարմինն ալ կիսամեռ մնաց։ Գործին ծանրութեան տակ բոլորովին յոգնած եւ պարտասած երեկոյն տուն վերադարձաւ։ Տիկին Յովհաննէս համբուրեց զանի։ Ինչպէս այլայլեցաւ նա երբ իր տղուն կիսամեռ վիճակը տեսաւ՝ որքա՛ն տրտմեցաւ երբ տեսաւ անոր կարմիր այտերուն տուֆն այտերու փոխուիլը՝ եւ որ ցաւալին էր՝ կիզիչ արեգակէն տղուն կաթի պէս ճեփ ճերմակ մորթը կղմինտրի մը գոյնն առեր էր։ բայց ի՞նչ ընէր, Նախախնամութեան վճիռն էր այն։

Կարապետ այս տագնապներուն մէջ աւելի համակուեցաւ ուսման անհուն քաղցրութեամբը, լրջօրէն այն բոլորին հաստատաբար որոշեց ինքնօգնութեամբ աշխատիլ ու աշխատիլ՝ եւ միւս կողմանէ ալ ջանալ միջոց մը գտնել եւ կարենալ գիշերօթիկ վարժարան մը մտնել։ Երբ ամեն գիշեր գործէն կը վերադառնար, նախ իրենց տանը պատըշգամը կ'ելնէր եւ կը դիտէր կարմիր ու հըրգեհած հորիզոնը՝ որ սեփ սեւ, պատառ պատառ ամպերով ծածկուած էր՝ որոնց մէջէն այդ կարմիր

հորիզոնը կարծես կտորներու վերածուած՝ եւ իւրաքանչիւր կտոր դեղնոտած ամպերու շերտերով կապուած էր։ Ի՞նչ հիացումով կը դիտէր երբ վերջալոյսի բոց դիցունին ոսկեգոյն մազերով եւ կարմրեանգ այտերով այց կ'ելնէր, որուն գեղեցկութեան հանդէպ արեգակը կը նսեմանար, կը խոնարհէր, տակաւ կը թաղուէր հորիզոնին վարդ գրկերուն մէջ։ Յետոյ կ'սպասէր հոն մինչեւ որ գիշերուան մռայլը ամեն տեղ իշխէր եւ այդ ժամանակ Կարապետ աչքերը կը յառէր երկինք դիտելու այն լուսեղէն պատառները՝ որոնք կապոյտ կամարը իրենց վէտ վէտ եւ ծփծփուն չողերովն կը գեղազարդէին խորհրդաւոր համայնապատկեր մը ներկայելով աչաց։ Նամանաւանդ ի՞նչ հոգեզմայլ իզձերով Կարապետ երեւակայութեան հրեղէն թեւերը կ'առնուր եւ կը վերանար երկրային սահմաններէն վեր՝ անհուն տիեզերքին մէջ՝ մշտաւրոյս արեւներու քով՝ բոլորովին յափշտակուած, սուզուած հիացութեան եւ լուսեղէն ալեաց մէջ՝ իր երկրապիշ աչքերով կը դիտէր չըջակայ հիւսնալի գունտերը, արեւները՝ որոնց մշտածոր ճառագայթներուն մէջ կը լողայ ծովը վէտ վէտ, մինչդեռ միւս կողմանէ արծաթաղօծ լուսինը կը ճեմէր արծաթ արցունքներ թափելով։ ո՛հ Կարապետ Արարչութեան բովանդակ չքեղութեան մէջ թաղուած նոյն վայրկենին անգիտակից էր նոյն իսկ իր գոյութեան։ Սակայն երբ Տիկին Յովհաննէս այլեւս վար կը կանչէր զինք, Կարապետ մէկէն ի մէկ մերկացած այդ փառքերէն՝ ցուրտ սարսուռ մը կ'զգար, տխրութեամբ կը համակուէր, ո՛հ, չէր ուզեր նա

այդ երջանկութիւններէն զրկուիլ՝ թէեւ անոնք երեւակայական էին։ Այո՛, Կարապետի համար ամեն բան — արեգակը, լուսինը, կապոյտ երկնակամարը, հեզամրմունջ առուակը, բարձրագագաթ լեռը, խաղաղ լիճը — ուսուցիչ մ'էր։ Մօրը անվերջ թախանձին վրայ Կարապետ — տակաւին յագուրդ չգտած — վար կ'իջնէր, ճաշը ընելէ եւ քիչ մը խօսակցելէ վերջ՝ կ'առնէր գրքերը, կ'առանձնանար սենեակին մէջ, կը կարգար ու կը կարգար, կ'ուզէր կուրծքը ձեղքել եւ հոն թաղել բոլոր գիտութիւնները, երբեք չէր կշտանար, կը կարգար ու կը գրէր, մինչեւ որ Մորփէոս դար եւ անգգալաբար անոր ձեռքերէն գրիչն ու գրքերը առնէր։ Որովհետեւ եղանակը ձմեռ էր, Կարապետ ժամանակին մեծագոյն մասը տունը կ'անցնէր՝ որով կարող կ'ըլլար յառաջդիմել իր ընտրած ասպարէզին մէջ եւ մասամբ մարել ուսման նկատմամբ ունեցած անհուն ծարաւը։ Այս էր իրեն միակ նպատակը (ուսման մէջ յառաջդիմել եւ իր այս բաղձանքին յագուրդ տալ), երբեք յուսահատել չէր գիտեր եւ ոչ ալ ընկճիլ՝ բաւ էր միայն որ իրեն համար ուսման ամեն միջոցներն յարմար ըլլային։

Գ Լ Ո Ռ Ն Ժ.

Մայիսի զուարթ առաւօտ մ'էր, արեգակը բոցաւառ հորիզոնէն դուրս կը նետուէր եւ իր ցոլքերով վէտ վէտ կը չողացնէր քաղաքին ապակիները պատուական գոհարներու նման, զով գեփիւռ մը կը փայփայէր ամեն հովիները, բնութիւնը դեռ նոր արթնցած ձմրան քունէն նուրբ, կանանչ վերարկու մը հագած էր, եւ այդ թարմ կանանչութիւնը քիչ մը նսեմացած էր եղեամբն ձերմակ շղարչին տակ, մինչդեռ միւս կողմանէ արեգակը տակաւ բարձրանալով, բնութեան վսեմ համայնապատկերը կ'ողողէր իր ճառագայթներուն անսովոր փողփողումովը, եւ լեռներուն գագաթները դիզուող ամպերուն ձերմակ քամակէ կուրծքը ձեղքելով մինչեւ հորիզոնը կը թափանցէր, թռչունները ուրախ զուարթ, անհուն խանդով մը կը ձլուրլային, իսկ չարածճի տղաքներու խմբակ մ'ալ լոիկ մայիթերը կ'աղմկէին, կարճ խօսքով ամեն բան գեղեցիկ օր մը կ'աւետէր։ Նոյն օրը Կարապետ ալ անհուն ուրախութեան մը նախազգացումն ունեցած էր՝ սակայն առանց պատճառը գիտնալու։ Տիկին Յովհաննէս եւս նոյն նախազգացումը կը կրէր, ըստ որում պահ մը մոռցան այն սեւ սեւ խարհուրդները՝ որոնք ամեն օր, ամեն ժամ, ամեն վայրկեան իրենց կեանքը կը մաշեցնէին։ Իրենց մտքէն երբեք չէր անցներ թէ այդ զուարթ օրը իրենց վճռական եւ ուրախարար լուր

մը պիտի տար՝ որ թերեւս մինչեւ իրենց կեանքին վերջը երջանիկ ըլլալու միակ միջոցը պիտի ըլլար , երբեք չէին խորհեր , բնա՛ւ չէին երազեր :

Ժամը ութը կար եւ դեռ այս տունը կը շարունակէր իր գուարթութիւնը , յանկարծ տանը դուռը չալուեցաւ , զոր անմիջապէս Կարապետ բացաւ . ծեր խեղկատակ կնիկ մ'էր եկողն՝ որ ամբողջ քաղաքին բնակիչները կը ճանչնար եւ ինքն ալ փոխադարձաբար ամբողջ քաղաքացիներէն կը ճանչցուէր , ամենուն նինկն էր , սա ուրախութենէն կարծես զինովցած՝ սկսաւ պօռալ — «Պայծառ , աղջիկս , աչքտ լոյս , այս բանը խերովը էղաւ , հիմա Աստուած թամամին հասցնէ» :

Պ. — Քա ի՞նչ կայ , նինէ :

Ն. — Մենք դպրոց է , ինչ խառնատա է , անոր Տնօրէնէն Օհաննէս առաջնորդին խապար էկեր է քի , Կարապետը խապուլ էղուեր է :

Պ. — Քա ի՞նչ կ'ըսես , նինէ , իրա՞ւ է այդ լուրը :

Ն. — Հա քա օրթտի , հիմա անոր քովէն կու գամ ետր , ինծի ըսաւ քի «դնա Պայծառին աչքը լուսէ՛՛ գերէ տղան մենծ դպրոցը պըտեթայ» :

Պ. — Է՛հ , փառք Քեզ , Աստուած :

Կարապետ ուրախութենէն զմայլած կարծես թէ լեզուն բռնուեցաւ , բնաւ հաւատալը չէր գար՝ միշտ իւրովի կ'ըսէր — «Իրա՞ւ է որ ընդունուած եմ , իրա՞ւ է որ պիտի ազատիմ գռնիկ ու ասորին կեանքէ մը՝ իրա՞ւ է որ անհուն բաղձանքներս յագուրդ պիտի գտնեն : Այո , ո՛վ Կարապետ , լուրը իրականութիւն է , որովհետեւ վարժարանին վերաբացումը մօտ էր՝ միայն Կարապետի կը մնար

ճանբորդական պատրաստութիւններ տեսնել՝ Տիկին Յովհաննէս փոխ , ճար ընելով ամեն բան պատրաստեց եւ որոշեալ օրը Կարապետը շոգենաւ դրաւ — այս անգամ ուրախութեամբ — եւ ղրկեց որոշեալ գիշերօթիկ վարժարանը :

Գ Լ Ո Ւ Ն Ժ Ա .

Հիմա Կարապետի ճակատագիրը փոխուեցաւ՝ եւ կեանքի դառն պայքարը Յարութիւնի մնաց Սիրունիկ Յարութիւն իր մատղաշ հասակով պիտի դիմագրաւէր կեանքի անողոք պայքարներուն՝ որպէս զի կարենար թէ իրենց տանը նիւթականը՝ եւ թէ եղբօրը բոլոր պէտքերը — հանդերձ , կօշիկ , գիրք — հայթայթել՝ ուստի ստիպուեցաւ վարժարանը ձգել եւ իր եղբօրը պէս դաշտը երթալ՝ ու նաեւ շուկայի գործեր ընել . սակայն ավստս , ասոնք իր կարողութենէն վեր էին երկու տեսակէտներով , նախ տարիքը չէր ներեր՝ որովհետեւ խիստ փոքր էր , երկրորդ՝ որովհետեւ խիստ աղքատ էին , հայրը մեռնելէն ի վեր լաւ անուշոք մը առած չէր՝ գրեթէ չաքաթին մեծ մասը չոր հացերով կ'անցնէր՝ այն ալ կէս կուշտ , ուստի բնական էր որ ծանր աշխատութեանց տակ Յարութիւն հիւծէր՝ ասոր համար Յարութիւն եւ Տիկին Յովհաննէս ստիպուեցան աստին , անդին թեթեւ գործ մը փնտռել : Շատ չանցած Յարութիւն բարեկամի մը շնորհիւ հացագործի

մը քով մտաւ՝ օրական երկու դահեկանով, ճաշը վարպետէն. երեւակայեցէք թշուառութիւնը. Յարութիւն այդ երկու դահեկանով թէ մայրը, Տիկին Յովհաննէսը պիտի ապրեցունէր, եւ թէ եղբօրը վարժարանական պէտքերը պիտի հոգար, ախ, թշուառութիւն եւ աղքատութիւն: Սակայն մէկ միւթարական բան մը կար՝ կարապետի աշակերտած վարժարանին շրջանը հինգ տարի էր, բայց կարապետ իր աննկուն աշխատութեամբը կրցած էր երկու տարիներ չհիշել՝ եւ այսպէս երրորդ կարգը մտած՝ եւ այժմ՝ երկու տարիներ կը մնար իրեն ընթացաւարտ ըլլալու: Կարապետ կատարեալ յաջողակ ուսանող մ'էր՝ այնպէս որ օր ըստ օրէ Տիկին Յովհաննէսի համոզող նամակներն կը յայտնէին անոր յաջողութիւնները, եւ մրցանակներու արժանանալը եւ անա այդ պատճառով էր՝ որ մեր փոքրիկ Յարութիւնը ուրախութեամբ կը կրէր կեանքի դառնութիւնները եւ միշտ երջանիկ էր՝ որովհետեւ գիտէր թէ իր եղբայրը յաջող ուսանողներէն մէկն էր՝ երկու տարիներ ալ չհաճ, եւ երրորդ վարժարանական ընթացքը աւարտէր՝ պիտի կարենար լաւ ապագայ մը չինել եւ ամբողջ տունը երջանկացնել: Վարժարանին համակրելի Տնօրէնը — որ հազուադիւրս անձ մ'էր՝ թէեւ կրօնաւոր — կարապետի նկատմամբ մասնաւոր համակրանք մը կը տածէր՝ որովհետեւ կարապետ քաջ ատենախօսի մը համբաւը կը վայելէր՝ եւ այդ ուսանողական դիրքէն լաւ բեմքասացի մը հռչակը հանելով՝ Տնօրէնը իրեն նկատմամբ խորհած եւ կարգադրած էր ընթացաւարտ ընելէ վերջ աստ-

ուածարանական վարժարան մը — վաճառ մը — զրկելով վարդապետ ընել:

Ինչպէս Յարութիւն յետին ծայր կը նեղուէր իր փոքրիկ հասակէն գործնական կեանքին մէջ չարաչար տանջուելով՝ նոյնպէս ալ կարապետ վարժարանին մէջ կը նեղուէր միշտ յիշելով ծնողքը եւ եղբայրը՝ որոնք վերջին ծայր նիւթական անձկութեան մէջ կը գտնուէին եւ միւս կողմանէ ինք գպրոցին մէջ հազարումէկ պէտքեր ունէր գոհացնելու, այլ աւա՛ղ, աղքատութեան պատճառաւ անոնցմէ ո՛չ մին կրնար իւրացնել, եւ աւելի զո՞րհոնցմէ ո՛չ մին կրնար իւրացնել — հարուստ աշակերտներ — որոնք անխնայ, շուայօրէն կարմիր, դեղին ոսկիներ կը ծախէին ու մագլցէին, մինչդեռ ինք իրական պէտքի մը համար մէկ փարաչէր գտնել, ո՛հ, ի՛նչ խղճալի վայր մ'է գպրոցը՝ հոն կը տեսնես ամենէն յաջողը եւ բոլորովին անյաջողը եւ դարձեալ՝ ամենէն փարթամը, հարուստը եւ անոր քովը ամենէն աղքատը, խեղճը:

Ինչպէս ըսինք, կարապետ հարուստ չէր որ իր ստակներովը ուրախանար, ոչ ալ երջանիկ տուն մ'ունէր՝ որմէ երջանիկ նամակներ առնելով ուրախանար, իրեն համար ամեն բան տխուր էր, սակայն մէկ բան մը կար որ իրեն անհուն ուրախութիւն մը կ'առթէր, վայրկեանի մէջ ամեն բան կը մոռցնէր, այն գեղեցիկ մրցանակները զորոնք կարապետ իր քաջ ուսանողութեամբը ստացած էր՝ իր ուսման հետ ունեցած նիւթական դառնութեան եւ իրեն տան զանազան դառնակակիծ խորհուրդներուն մէջ. ինչո՞ւ համար թէ գպրոցնե-

լու եւ թէ որ եւ է գործի մէջ յաջողները միշտ աղքատներն են, միշտ կը կորզեն մրցանակները թէ եւ իրենք հալած ու մաշած են, հիւժած են աղքատութեան անկրկի լուծին տակ: Գաղտնիք, կեանքի փիլիսոփայութեան անլուծելի գաղտնիքը:

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

Կարապետ զանազան դժուարութիւններ կրելէ վերջ ա՛լ սկսած էր ուրախանալ, որովհետեւ զբարոցական երկու տարիներն սահեցուց եւ այս երրորդ տարին էր՝ որ ունեւախճանին իր բոլոր յոյսերը, բաղձանքները եւ երազները իրականութիւններու պիտի փոխուէին. ինք միւս աշակերտներուն պէս դպրոցին գրասեղաններուն վրայ սին երազներով եւ օգակառոյց զղեակներով չէր պարապել, անոնց նման գործնական կեանքը զրախտի ծաղիկներով չէր բեղմնաւորեր որովհետեւ զեռ դպրոց չմտած գործնական կեանքին բոլոր դառնութիւնները կրած էր եւ այդ փորձառութիւնը զինք միշտ իրականին կ'առաջնորդէր եւ ոչ թէ գաղափարականին:

Կարապետ եւ իր ընկերները (ընթացաւարտ կարգն) յաճախ շրջագայութեան կ'ելնէին ըստ իր քառքի լրայ՝ քանզի հեռի չէր այն օրը երբ պիտի բաժնուէին իրարմէ՝ եւ ո՛վ գիտէ՝ ալ զիրար չտեսնելու պայմանով, պիտի ձգէին այն վայրը՝ ուր միա-

սին անցուցին, մէկտեղ կերան եւ խմեցին, պիտի ձգէին այն գրասեղանները՝ որոնց վրայ իրենց արտերը բաբախեցին: Այս ընկերական շրջագայութեան մէջ Կարապետի ընկերները փառաւոր փառաւոր երազներ կը տեսնէին, տիպիկալ առաձնուռն պէս մեծ եւ փառաւոր քաղաքներէ կը հրաւիրուին իրրեւ դասատու, հոն կ'երթան, մեծ զիրք մը կը բռնեն, ճոխ ամսականներ կ'առնեն, հանգիստ հանգիստ կ'ապրին, մարդոց մէջ մեծ զիրք կը բռնեն, ամեն անհատ իրենց հետ ահնաժանօք կը խօսի, իսկ իրենց պատուանուններն են Վիլհելմ, Կլեյ, Կոֆեմսի: Կարապետ լռիկ մնջիկ մտիկ կ'ընէր եւ իւրովի ընկերներուն կ'ըսէր՝ «Անգամ մը գործնական կեանքի դպրոցը մտէ՛ք՝ շուտով կ'արթննաք այդ քնաշրջութիւնէն:» Անշուշտ քանի որ շատ մօտ էր իրենց դպրոցը ձգելին, բնական էր որ յառաջագոյն իրենց ապագային համար ծրագիր պատրաստէին. Կարապետ բառին բուն նշանակութեամբ փառաւոր ծրագիր մը պատրաստած էր, — ընթացաւարտ ըլլալէ վերջ գիւղ մը երթալ հեռի փառաւոր քաղաքներէ եւ հոն աշխատիլ, բարձրացնել մարդկային տիեզծ արարածները եւ սփռել հոն գիտութեան փառահեղ լոյսը:

Յունիսի զովագին առաւօտ մ'էր, առջի գիշերուէնէ Տնօրէնը ծանոյց թէ յաջորդ օրը ամբողջ դպրոցը իրենց վարժարանէն ժամ մը հեռի գտնուող բլուրը պիտի երթան գուարճութեան համար, ուստի այն նոյն առաւօտը աշակերտք սովորականէն զուարթ սեղանատուն հաւաքուեցան նախաճաշելու: Ամենքն ալ զրօսանքի հանդերձներ հա-

գած էին, ոմանք ճերմակ՝ ոմանք նաւաստիի մը սեղմեալ հանդերձները՝ ուրիշներ կարմիր բաճկոնակներ, դարձեալ ոմանք իրենց ձեռքերը բռնած են (Base Ball) Պէյս պօլի խոշոր գնդակները, ուրիշները (Foot Ball) Ֆուդ պօլի ահագին փայտերը. այդ օրը վարժապետներն ալ աշակերտներու պէս նոյն երբեմն տղայական բաներ կ'ընէին ի յիշատակ իրենց մանկութեան: Նախաճաշը լմնցած է՝ եւ տղայք կազմ՝ եւ պատրաստ են յառաջանալու դէպ ի լեւոր, ընդհանուր դաստիարակը երկար բարակ ճառեր կը խօսի աշակերտներուն այն օրուան գուարճութիւններուն վրայ, որմէ ետք թէ վարժապետները եւ թէ աշակերտները միասին կ'սկսին գիւղին մէջէն յառաջանալ՝ որուն աղաոտ մայրերը զազիր գարշահոտութիւն մը սփռած էին օդին մէջ: Բլուրին ստորտը հասած են, ալ ամենքը գիւղէն ազատած են, ոմանք այս ծայրէն, ոմանք այն ծայրէն լեռն ի վեր կը մագլցին, կանոնն ալ հոս գործ չունի՝ որովհետեւ զպրոցի սահմանէն դուրս են, վարժապետներն ալ նոյն օրը այնքան ազդեցութիւն չունին աշակերտներուն վրայ՝ քանզի աշակերտներն տարին մէկ քանի անգամներ, չորհիւ դաշտային գուարճութեան՝ իրենց ուսուցիչներուն կը հաւատարին եւ իրենց վարժապետներուն դէմ ունեցած բոլոր բարկութիւններն այդ դաշտի խնջոյքներուն ձգելով՝ անոնց քիթերնէն, բերաններէն կը բերեն, եւ փոխադարձաբար վարժապետներն ալ իրենց դաշտի բարկութիւնները կը պահեն դպրոցին մէջը պահանջատէրներուն տակու, միայն Տնօրէնին ներողութիւնը անսահման է: Հիմա խումբերը —

մասնաւորապէս ամեն կարգ իր աշակերտներով — թուփերու ներքեւ, ապառաժներու վրայ, անցքերու մէջ տարածուած են, հեռուն վայրի վարդերու թուփերուն մէջէն աշակերտներու խումբ մը իրենց դպրոցական երգերով օդը կը թնդացնէին. թռչունք եւս կը մասնակցէին այս երգերուն, իսկ վայրի վարդերը, չազանակի ծաղիկները եւ զանազան լեռնային գոլորիկ ծաղիկները իրենց գլուխները վեր վերցուցած կ'ուռնէին այս տարօրինակ ժխորին եւ անոնց հետ կ'ուռնակցէին լուռ ու մունջ, իսկ այդ ծաղիկներէն ոմանք ալ իրենց գլուխները ծածկարհուրած էին կարծես իրենց լեռնային, մշտատեւ անդորութիւնը եւ լռութիւնը վրդովող այդ սարսափի ժխորէն: Վերջապէս կը հասնին բարձրաւանդակը՝ ուր երկնամբարձ ծառեր Արամազդի նման խորհրդաւոր կը կանգնին՝ ու իրենց լայն եւ երկայն ճիւղերով ահագին լեռը գրկած կարծես անոր վրայ կը գուրգուրան եւ զանոնք պաշտպանող դիցանքներն են, իսկ իրենց բարակ ոտներով հոգեհարսուռ նուագի մը տխրանոյշ ներդաշնակութիւնը կը ներշնչեն, ներդաշնակութիւն մը՝ որ կը վայելէ լսել միայն անմահներուն. ճիշդ այս բլուրին վրայ — արեւելեան կողմը — ուխտատեղի մը կայ՝ որուն պատերը իբրեւ յուշատեար կը գործածուին այցելուներէ, թանձր միւրերի մը պէս սեւցած՝ յիշատակի համար մատիաներով գրուած անհամար անուններուն տակ, ասոր առջեւ կայ աղբիւր մը՝ ուրկէ կը բղիւի գիւշեր եւ ցերեկ առատ պաղ, անուշ եւ զով ջուր, բոլոր այցելուներն խմելով անկէ կ'օրհնեն ուխտատեղիին յիշատակը:

Այս բլուրը ամենէն բարձրն է, չորս կողմդ կը տեսանես բնութեան գեղեցիկ համայնապատկերը փռուած իր ամենէն վսեմ բանաստեղծութիւններովը. վարը՝ բլուրին առջեւ, ցածը, կը փռուի գիւղը՝ որուն եկեղեցիներուն զանգակատունները արեւուն ճառագայթներուն մէջ կը լողան. գիւմացդ Մարմարայի մէկ ծոցն է, որուն ճիշդ եզերքը, բլուրի մը կողմն վրայ, պզտիկ գեղեցիկ քաղաք մը լուսեղէն ցոլեցերու մէջ կը ծփծփայ, ձախ կողմդ բլուրներու շղթայ մը — քիչ մը ցած, կ'երկնայ իր վսեմ հովիտներովը, իսկ աջ կողմը Փոքր Ասիոյ համատարած դաշտերը:

Կէս օրուան ճաշի ժամանակը կը մօտենայ, աւրեակը գրեթէ զենիթը հասած է, եւ տղայք լաւ մը յոգնած՝ աստ, անդ, նստած կը հանգչին: Տնօրէնը իր ճերմակ գլխարկը գլուխը դրած կանչեց Կարապետը, երկուքը միասին զրօսավայրէն բաւական հեռի գացին եւ լերկ ժայռի մը վրայ նըստեցան՝ որ գրեթէ այրելու չափ տաքցած էր. հոն Տնօրէնը Կարապետի յայտնեց թէ մեծ քաղաքէ մը զինքը դասատու կ'ուզէին եւ ինքն ալ յարմար կը դատէր որ երթար. Կարապետ անհուն ուրախութիւն մ'զգաց, խօսք տուաւ: Ճաշի զանգակը բարձրաձայն կը հնչէր՝ սկսան միասին երթալ, սակայն Կարապետ այդ ուրախութեան մէջ արտմութիւն մ'ալ ունեցած էր, ինք կ'ուզէր գիւղերու մէջ աշխատիլ՝ որովհետեւ միշտ լսած էր զարավերջիկ սփռասդիֆնէրուն երազները, տեսած էր թէ ոչ ոք յօժար էր գիւղերը երթալ, ատոնց միջավայրէն ոչ ոք կ'ախորժէր. յակամայս խօսք տուաւ,

ինչ ընէր, ստիպուած էր: Ճաշէն վերջ բոլոր աշակերտներն բլուրին վրայ գտնուած համատարած անտառներուն մէջ պտոյտ մը կատարելէ վերջ վերադարձան. արդէն օրը տարաժամած էր, ծառերը իրենց երկայն ստուերները ձգեր էին, մեզմ հով մը կ'երերցնէր այդ հսկայ ծառերուն ոտները՝ որոնց երբուն ստուերները թափառական ուրուականներու նման կ'երթեւեկէին գետին վրայ. արեգակը բոցազեղ հորիզոնը կ'ողջունէր եւ իր վերջին ցուրտ ցոլքերով ծառոց մէջէն աշակերտներուն մերթ կ'երեւէր եւ մերթ կը ծածկուէր, կարծես թէ անոնց հետ աշխրիկ կը խաղար: Հարիւրէն աւելի գիշերօթիկ աշակերտներ մէկտեղ հաւաքուեցան եւ սկսան մէկ քանի դպրոցական երգեր երգել՝ իբրեւ վերջին մնաք բարոյն այն բարձրաւանդակին՝ ուր ողջոյն օրը անցուցին այնքան բերկրութեամբ: Այս երգերէն վերջ մեկնեցան զով զեփիւռին եւ Յունիսի այդ օրուան անմոռանալի յիշատակին տակ դէպ ի դպրոց՝ պատրաստուելու երկու օրեր վերջ տեղի ունենալիք մեծ ու վսեմ հանգէսին:

Գ Լ Ո Ր Ն Ծ Գ.

Յունիսի քսան եւ վեցերորդ օրն էր, գիւղին մէջ տարօրինակ իրարանցում մը կայ, ամեն ոք սովորականէն զուարթ, գաղտնի կամ յայտնի միեւնոյն նիւթին վրայ կը խօսի, օղը տարօրինակ պայծա-

ռութիւն մը հազած է, ջինջ կապուտակ երկինքը կը խայտայ անամպ, արեգակը ընականէն աւելի կը վառի, լեռներն, բլուրներն, անտառներն թափանցիկ մթնոլորտով մը պատած են՝ որոնց մէջ արեգակն փառաւոր ճառագայթները հաղիւ կը թափանցեն ազատօրէն, մեղմ եւ հեշտ զեփիւռ մը սիրալիւ համրոյններ կը դրոշմէ ամեն բաներու. մինչդեռ միւս կողմանէ ձիւերու աղմկալից վազվառուքը կը վրդովեն գիւղական յաւիտենական լռութիւնը։ Ի՞նչ է այս տարօրինակ զուարթութիւնը — կարապետի վարժարանին ամավերջի հանդէան տեղի պիտի ունենայ նոյն օրն։ Վարժարանը՝ որ հնադարեան ճաշակով շինուած հաստատուն չէնք մ'էր՝ այդ օր օրիորդէ մը աւելի գեղազարդուած էր անհամար դափնիներու եւ գոյնզգոյն ծաղիկներու մէջտեղ, շիկնոտ կոյսի մը պէս կարմիր ու գեղին այտերով եւ կամ վերջալոյսի կարմրագեղ հորիզոնին մէջ հետզհետէ մարող ու նուաղող զիցուհին գերքը առած իրեն կը ձգէր ամեն անհատ, անդին դրօշակները զով գեփիւռին հպման տակ նուրբ, ծալ ծալ ծածանելով մոզական երեւոյթ մը կուտային անոր. սրահը՝ ուր հանդէսը պիտի կատարուէր, նոր հարսի մը պէս զարդարուած էր եւրոպական ճաշակով՝ ճաշակաւոր օրիորդներու փափուկ ձեռքերուն տակ. այն մեծ սրահը՝ որ 150 էն աւելի մարդ կ'առնէ, կանանչ կամարներու եւ գողարիկ ծաղիկներու մէջ կը լողայ, երկու կողմի պատերը ծաղիկներու եւ դափնիներու տակ ծածկուած կարծես իրական նկարներու փոխուելի էին, իսկ ճակատը խրոխտ կերպով կը կանգնէր բեմը, այն բա-

րերադդ բեմը, որուն վրայ քիչ վերջ բարերադդ էակներ 150 էն աւելի երկսեռ բազմութեան մ'առջեւ պիտի ճառախօսէին. բեմին վրայի պատը դրօշակներով, լուսանկարներով եւ ծաղիկներով զարդարուած էր, այդ բեմին մէկ կողմն նախկին ընթացաւարտներուն եւ միւս կողմն նոր ընթացաւարտներուն սահմանուած էր. վերջիններուն ճիշդ առջեւ նուագաժողաց խումբին տեղն էր. կարճ խօսքով պատկառելի էր այդ օր վարժարանը։

Արեգակը բուսական բարձրացած է, վարժարանին զանգակը կ'սկսի ղողանչել, չըջակայներէն հետզհետէ հասնող երկսեռ հիւրերը կ'սկսին գալ հիացուցիչ արդուզարդերու մէջ կորսուած՝ ուրիշ էակներու փոխուած, մին միւսէն գերազանց, յառաջագոյն կարծես մրցած իրարու հետ աննման երեւնալու տենչով։ Դպրոցական հինգ գեղեցիկ եւ ըրտասարգներ ռեֆլաւի մարմաջով վարակուած՝ թխագոյն ձեռնոցներով հիւրընկալի գերը կը կատարեն, մինչդեռ միւս կողմանէ հրեշտակներու պէս գեղեցիկ, շնորհալի Հայուհիները քաղցրաժպիտ կ'առաջնորդուին առաջ, բեմին առջեւ, որոնց թանկագին, ողորկ եւ փայլուն չըջողգետներուն մէջ կ'երեւին իրենց շուշանի պէս ճեփ ճերմակ, անրիժ եւ պաշտելի դէմքերը, սիրուն գլխարկի մը տակ ծածկուած։ Յետոյ կուգան չափանախագոյն մազերով ոսկեգոյն Անգլուհիները եւ Ամերիկուհիները իրենց երկնքի պէս կապոյտ աչքերով եւ հոգմահարները իրենց ձեռքերը բռնած խրոխտ կը գրաւեն իրենց տեղերը, ասոնց ալ կը յաջորդեն գիւղին մաքուր եւ խիստ գեղեցիկ աղջիկները՝ որոնք երբեք չեն

քաղաքի բերիտասարգները գլխէ հանելէ եւ որոնց համբաւը շատ տեղեր տարածուած ըլլալով դարա- վերջիկները գիշեր ցերեկ զանոնք կ'երազեն : Հիմա գեղեցիկ սեռը դիցուհիներու դիրքը առած է, երկ- նային էակներու խմբակ մը կը ձեւացնէ , որոնց վրայ արեւը իր ցոլքերը դողդողալով եւ շիկնելով կը զրկէ ու կը շողշողացնէ անոնց կուրծքերուն վրայի ճերմակ գոհարները, Այդ խմբակին միօրինակ ներդաշնակութիւնը կ'ընդհատեն մէջէ մէջ նստող կնապաշտ երիտասարդները — եւ ո՞վ չի պաշտեր — կամար յօնքերով , կայտառ , գեղեցիկ պեխերով , վերջին աստիճան չիք իրենց սեւ ողսեկնոյններուն մէջ թաղուած՝ որոնք օրիորդներուն եւ մանկամարդ տիկիններուն գեղեցկութենէն հրապուրուած եւ տեսակ մը խենդ դարձած հանդիսին սկիզբէն մինչեւ վերջը՝ տխմար փրիստփայութեամբ մը , ամեն ակնարկ , ամեն ձեւեր կը գործածեն անոնցմէ մէկուն սիրտը չահելու , անոնցմէ ժպիտ մը քաղելու . ո՞հ , քանի՜ երջանիկ են այդ վայրկենին , այդ գեր- մարդկային սխալը ինչ բոլորտիքը կը դառնան իրենց բոլոր երեւակայութեամբը , սիրովը , կեանքովը եւ որչափ որ դառնան այնքան դառնալին կուգայ , անոնցմէ չզատուելին կուգայ , եւ անշուշտ փոխա- դարձաբար : Վարժարանին մեծ սրահը հոծ բազմու- թեամբ լեցուն է , մէկ կողմը գեղանի օրիորդներն են՝ միւս կողմը՝ կայտառ երիտասարդները՝ ասոնց ամենուն ձեռքերն ալ գոյնգոյն ծաղկեփունջերու մէջ կորսուած . սալօնը պատկառելի էր : Երկրորդ զանգակ մը կ'ազդարարէ հանդիսին սկսիլը , 150 հոգիներու բազմութիւնը դէպ ի ետ , դուռը կը նա-

յի՝ ուրկէ ընթացաւարտներն ուսուցչի մը առաջ- նորդութեամբ ներս պիտի գան , գլուխներու այդ ահագին հոսանքը ցնծութեամբ կը տեսնէ ընթա- ցաւարտներուն գալուստը . աղմուկը կ'սկսի , որոտ- ընդոտ ծափածայնութիւնք կը գոռան . եւ կը դղրդեն ամբողջ սրահը , օրիորդներու փափուկ ձեռքերուն մէջ կը ծածանին ճերմակ դաշկինակ- ները , կը գոռայ ողջոյն չէնքը : Ընթացաւարտները քիչ մը վրդովուած՝ սակայն բոլորովին լուրջ՝ իրենց յատկացեալ տեղերը կը գրաւեն : Ծափածայնու- թեանց եւ թաշկինակներու ծածանմանց ցոյցերէն վերջ՝ հոգեսարսուռ եւ տխրանոյշ նուազով մը կ'ող- ջունուի անոնց գալուստը : Նուագէն վերջ ընթա- ցաւարտ երիտասարդները մէկիկ մէկիկ բեմը կը հրաւիրուին ատենախօսելու իրենց վերջին ճառերը : Կարապետ Անգլիերէն պատրաստած էր իր ճառը , Տնօրէնին հրաւիրման վրայ — ծափածայնութիւնք կը գոռան — կը յառաջանայ , բոլորովին լուրջ կեր- պարանք մ'առած , իր կեանքին կատարեալ գիտակ- ցութեամբը վառուած , բնածին նկարագրով մը եւ քաղաքավար ձեւերու մէջտեղ , ազդու կերպով ար- տասանեց իր ճառը՝ որ լմնալուն պէս դարձեալ ողջոյն սրահը դղրդեցաւ՝ մինչդեռ միւս կողմանէ ծաղկեփունջերու տեղատարափ մը կ'իջնէր անոր վրայ հանդիսատես երիտասարդներու կողմանէ՝ իսկ օրիորդներուն կողմէն շառանջալի ողողուած ձեփ ճերմակ թաշկինակներ , ցողաթուրմ վարդերու հեռ ուղղակի կարապետին ձեռքը կը սահէին : Իւրա- քանչիւր ճառէ վերջ ընթացաւարտները եւրոպական քառաձայն երգ մը կ'երգէին յուզիչ այլ սրտազրա-

եղանակով մը : Ճառերու եւ երգերու աւարտումէն վերջ դարձեալ ծափերու , գոռումներու , գոչումներու մէջտեղ վկայականներն բաշխուեցան եւ ակա- նաւոր անձերու կողմանէ , ընթացաւարտներուն ուղղեալ , ուղերձներ խօսուեցան , որոնցմէ ետք Տնօրէնին օրհնութեամբ վերջացաւ հանդէսը :

Հիմա խեղճ երիտասարդ ընթացաւարտները ստիպուած են էն քիչը մէկ երկու ժամ ոտքի վրայ մնալ՝ մինչեւ որ 150 հոգիներու չնորհաւորումը — ձեռք սեղմելու պարտքը — լմնցնէին :

Կարապետ փառաւորապէս վկայագիրը առնելով ծննդավայրը վերադարձաւ : Օ՛հ, Տիկին Յովհաննէսի ուրախութիւնը անպատմելի էր , որովհետեւ այս անգամ յուսախար եղած չէր , շատ ու շատ ազգա- կաններ ու բարեկամներ իրենց խնդակցութիւնները յայտնել եկան : Երկու ամիսներ Տիկին Յովհաննէսի տունը զուարթ անցնելէ վերջ վագանցային լմնա- լուն առթիւ պիտի փոխուէր՝ որովհետեւ Կարապետ իր պաշտօնատեղին պիտի երթար : Այն ատեն անհա- մաձայնութիւն մը արդիւեց զինք այն մեծ քաղաքը երթալ ու պաշտօնավարել՝ սակայն մէկ ուրախալի կէտ մը կար , իր բաղձանքներուն կատարեալ գո- հացումը գտաւ , զի գիւղի դպրոցէ մը իրեն հրաւէր եկաւ՝ զոր անմիջապէս ընդունելով ճանրայ

եկաւ : Այս անգամուան բաժանումը բնաւ ծանր չեկաւ թէ Տիկինին եւ թէ Կարապետին , որովհե- տեւ մասամբ իրենց ապագան ապահովուած էր . հապա փոքրիկ Յարութիւնի ուրախութիւնը՝ ան- նկարագրելի դարձած էր : Կարապետ նախ իր Տնօ- րէնին գնաց՝ որովհետեւ ինչպէս ըսինք նախապէս՝ նա կրօնաւոր մ'էր : Յետոյ Տնօրէնը երկու պաշ- տօնակիցներ եւս տալով Կարապետի զանոնք ճան- բեց այդ որոշեալ գիւղը : Կարապետ եւ իւր եր- կու պաշտօնակիցները շոգեկառք կը նստին եւ երեք ժամեր ճանրորդելէ վերջ իրենց երթալու կայարանը հասնելով զուրս կ'եւնեն եւ երեք ձիեր վարձելով կ'սկսին գիւղը երթալ՝ որ կայարանէն գրեթէ մէկուկէս ժամու չափ հեռաւորութիւն ու- նի . այս ճանրորդութիւնը իր տեսակին մէջ եզական էր՝ որովհետեւ ժամանակ մը կը ճանրորդէին ձորի մը մէջէն . այդ ատեն հորիզոնը միշտ ձորն է իր աւազներովն ու խճաքարերովն . յետոյ կը մագլցին բարձր , ապառաժուտ բլուրի մը վրայ՝ ձիապանները աւելի վարժ , սակայն այս բլուրն ի վեր մագլցելը վտանգաւոր է՝ որովհետեւ ձիուն վրայ եթէ երկ- վայրկեան մը հաւասարակշռութիւնդ կորսնցնես գլխիվար կը գլտորիս՝ վարը , անդունդին մէջ , խորը մռնչող ձորին մէջ՝ որ յաղթաճուր իր ալիքները կը գլտորէ միացնելու զանոնք ծովատարած Սագա- րիսային :

Ճամբորդութիւնը կը շարունակեն , քիչ վերջը կը հասնին կիրճ մը՝ որուն կը յաջորդէ հովիտ մը՝ այս ճամբորդութիւնը իր ամեն պարագաներովն շատ հետաքրքրական էր Կարապետի , որովհետեւ աշա-

կերտ եղած ժամանակ երբ Բնական Աշխարհագրութիւն կը կարդար, կը տեսնէր անոր մէջ Աւստրալիան, լեռներուն պատկերները՝ որոնց վրայ մարդիկներ կը մագլցէին ձիերով եւ ջորիներով, եւ այս տեսարանները շատ հաճելի երեւցած էին իրեն՝ որ կ'ըսէր իւրովի — Ի՜նչ չքեղ ճամբորդութիւն, բնութեան գրկին մէջ, բաց ու թափանցիկ, թարմ օդին տակ, արեգակին փառաւոր ճառագայթներուն մէջ, կանաչազգեստ լեռներուն վրայ, հովասուն հովիտներուն մէջտեղը՝ հետաքրքրական կիրճերու վրայէն միլիոնաւոր պղպջակայարոյց ձորերուն եզերքը — եւ հիմա բուն իսկ իրականութիւնը կը վայելէր՝ եւ կը յիշէր անցեալին անուշ, վառ երեւակայութիւնները եւ երագները՝ որոնք այժմ իրականութիւններու փոխուելէն ճամբորդութիւնը տակաւ շարունակելով, իրիկունը՝ ուշ ատեն, երբ արեգակը հանդիպակաց լեռներուն դագաթէն կարմիր հորիզոնին ծոցը կը նետուէր, յանկարծ գիւղը երեւցաւ, անակնկալի մը պէս — խել մը հնադարեան տուներ, երկու Եկեղեցիներ — տարբեր հասարակութեանց — որոնց վրայ խարխուլ կոնյակներ կախուած են, գեղջկական խորին լռութիւն մը կը տիրէ՝ որ միայն աքաղաղներու տարտամ պոռչուածքներէն կը խանգարուի. տուներուն հին հին ծխնելոյզներէն անդադար մուխերու սիւնակներ կը բարձրանան եւ ամբողջ գիւղը թանձր մշուշի մէջ կը թաղեն. Կարապետ եւ իր ճամբորդակիցք ձիերէն վար իջնելով գիւղէն դէպ ի ներս կը յառաջանան, նեղ փողոցներ, աղտոտ մայթեր, խոնաւ օդ մը. փողոցները, տուները, մայթերը յայտնի վկաներ այդ գիւղացի-

ներուն աղտոտ նկարագրին. Ուղղակի այդ գիւղին կրօնաւորին տունը կ'երթան. հիմա գիւղին մէջ տարօրինակ իրարանցում մը կայ՝ ամենքն ալ այդ օտարականներուն վրայ կը խօսին. մէկը կ'ըսէ — Երեք ալաֆիրանկա հագուած մարդիկներ եկան, ուրիշ մը — Մեր նոր վարժարանը ըկեր է, երրորդ մը — Չորպաճիները կ'ըսէն, կեղնէն, հըլէ վարժարանը բերին, չորրորդ մը — Ը՛հ, էս վարժարան էլ ֆէօս չը կենար, էսոր ալ իւլարը ձեռքը կիտան. չես նայի՛ր պըչկընի պէս քռավէօթ կապեր է՝ — Իրիկուն է, ամբողջ գիւղին հասարակութիւնը բարի գալուստի կուգան նոր հիւրերուն, սենեակը լեցուն է կոշտ գիւղացիներու բազմութեամբ, նախ յորպաճիներն (Նախագահ) խոշոր մարդ մը, տճեւ հաստ ծառի մը կոճղին պէս, երկայն ու թաւ անմաքուր պխեր ծովու սէգերու նման — որոնք իրմէ սուաջ ամեն բանի մէջ կը մտնեն, Գնչուներէն աւելի սեւ, կոշտ խօսող մը, յոխորտանօք նստած եւ իր անուիի նման քչքերուն պէս ալ համրիչ մը ձեռքը բռնած, ծալլուած տեղը երեքալով հիւրերուն կը պատասխանէ, իր ամեն մէկ խօսքերը զօրացնելով Էփէնզըն մակդիրով. Այդ գիւղերը բոլոր գիւղացիները իրենց բարի գալուստի պարտականութիւնները խղճի մտք կատարելէ վերջ գացին պառկել, հիւրերն ալ՝ արդէն յոգնած ըլլալով, չուտով մը ննջասնեակ քաշուեցան՝ սակայն միջանկեալ բան մը կար՝ զոր մոռցայ ըսել, այդ գիւղերը Կարապետի երկու պաշտօնակիցները գինքը ներկայացուցին գիւղացիներուն՝ դրուատելով անոր ամեն մէկ բարեմասնութիւնները, գիւղացիք գոհ

սրտով կը պատասխանէին — Մենք ամենիս ալ էս վարժըպետին վէտաքին ծարէն մինչեւ զլիւռն թեփէն շորկալինք։ Կարապետ յաջորդ առաւօտ կանուխ ելլելով իր ճամբորդակիցներուն ողջերթ մաղթեց՝ որոնք մօտակայ գիւղերէն մէկը պիտի երթային, եւ կրօնաւորին հետ իր նոր վարժարանը վերադարձաւ. մեծ խարխուլ տան մը մէջ՝ ծուռ ու մուռ սենեակ մ'էր իր վարժարանը՝ ոչ նստարան կար, ոչ ալ ուրիշ զպրօցի նշանակ եղող մէկ բան մը։ Հետզհետէ երկսեռ աշակերտներ սկսան գալ՝ որոնց առաջին գործը կ'ըլլար Կարապետին — իրենց վարժապետին — ձեռքը համբուրել։ Կարապետ ամենայն հաւատարմութեամբ իր գործը յառաջ տանելով մի քանի շաբաթուան մէջ մեծ հոշակ հանեց՝ այնպէս որ զպրօցը աշակերտներով լեցաւ, ա'լ տեղ չկար ուրիշներու՝ դիւղին թէ կնիկները եւ թէ այրերը երբ իրարու քով գային Կարապետին համար կ'ըսէին՝ — Մենք էսէնկ վարժըպետ էրկինքը կը փնտռէանք, գետինը գտանք, — եւ հետզհետէ տաքցընելով իրենց խօսակցութիւնները՝ կ'աւելցնէին — էս գեղը գեղ ըլլալէն պէրիեէ էսէնկ վարժըպետ տեսած չէր։ Այսպէս Կարապետ իր գործերը լաւ կարգադրելով ամենուն աչքը մտաւ, ամենէն սիրուեցաւ. այդ գիւղին մէջ կար ալ նէ ինք էր՝ չկար ալ նէ ինք էր, ամենքը իրեն հետ ակնածանքով կը խօսէին, եփեւսի, վաւժըպէս, պատուելի էր իր մակդիրը։

Գ Լ Ո Ւ Ք Ժ Ե.

Կարապետ իր այս նոր գործին վրայ լաւ մը հաստատուելով սկսաւ ուրախարար նամակներ տուն դրկել եւ ի պատասխանի ինքն ալ շատ ուրախարար նամակներ կ'առնէր։ Յարութիւնը՝ որ հիմա բաւական մեծցած էր, գոհացուցիչ ամսականով մը վաճառականի մը քով մանելով մեծ աչքաբացութիւն ցոյց տուած էր, եւ իր բարի վաճառականը հաճած էր կրկնապատիկ ամսականը՝ խոստանալով ապագային աւելցնել։ Երկու եղբայրներ այսպէս մի քանի տարիներ շարունակելով իրենց նիւթականը լաւ մը ապահովցուցին եւ բաւական հարստութիւն դիւզելէ վերջ՝ իրենց խարխուլ տունը վար առնելով նոր եւ գեղեցիկ մը կանգնեցին։ Տիկին Յովհաննէս ալ յիսունը կոխած էր՝ բայց գեռ նոր պիտի սկսէր փառաւոր կ'էանք մը, ինքզինքը մաշեցուց զաւակները մեծցնելով, սակայն հիմա՝ այդ բարեպտուղ զաւակները տասնապատիկը կը հատուցանէին իրենց մօր։

Երկու եղբայրներ մտածեցին այնպիսի գործի մը ձեռնարկել՝ որով կարող ըլլան ապագային միասին գործել եւ միասին անցնիլ իրենց ժամանակները, ըստ այսմ Կարապետ որոշեց բժշկական վարժարան մը երթալ եւ Յարութիւն ալ գեղազործական վարժարան մը։ Որոշումներն իրենց գործադրեցին եւ մի քանի տարիներէն տիրացան իրենց նպատակին։

Հիմա իրենց գիւղին մէջ երկու եղբայր — իրենց մօրը քով — միեւնոյն խանութին՝ դեղարանին մէջ կը գործեն, մին իբր բժիշկ, իսկ միւսը՝ իբրեւ դեղագործ :

Իսկ Տիկին Յովհաննէս իր նոր ու գեղեցիկ տունը զարդարած է վայելչօրէն՝ այլ սեւերով՝ վարագոյրները՝ բոլոր արդուզարդերը ամեն բան սեւերով պատած՝ իր գլխաւոր բարձրը՝ հիւրասենեակը իր ամենէն պերճ, սեւ արդուզարդերուն մէջ թաղուած իր ճակատը կը կրէ ողբացեալ Պ. Յովհաննէսի կենդանագիրը՝ իսկ իր երկու քովերը կը զարդարեն վաղամեռիկ Յակոբին եւ Մարիամին լուսանկարները :

Այժմ այս երջանիկ տունը իր ամեն պարագաներովը կը մարմնացնէ տխուր այլ խորհրդաւոր անցեալ մը :

23 372
23 373
23 374

2015

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0674230

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0674228

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0674229

